

MINISTERSTWO
SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI

PROGRAM

Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży

OPRACOWAŁ :

Międzyresortowy Zespół
ds. Opracowania Programu Zapobiegania
Niedostosowaniu Społecznemu
i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży

WARSZAWA 2003

Spis treści

Wstęp	4
Część Pierwsza – Szacunkowa ocena rozmiarów i skutków niedostosowania społecznego oraz przystępczości wśród dzieci i młodzieży	6
1. Przystępczość nieletnich – jako podstawowy przejaw demoralizacji	7
2. Narkomania	8
3. Picie alkoholu	9
4. Ucieczki z domów rodzinnych i placówek opiekuńczo-wychowawczych	10
5. Subkultury młodzieżowe	11
6. Prostytucja nieletnich	12
7. Niedostosowanie społeczne	13
Część druga – Nieletni w policyjnych izbach dziecka, placówkach opiekuńczo – wychowawczych i resocjalizacyjnych oraz w zakładach poprawczych	16
1. Policyjne izby dziecka	17
2. Placówki opiekuńczo-wychowawcze	20
3. Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich	23
Część trzecia – Podsumowanie	25
Część czwarta – Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży	28
1. Założenia programu	29
2. Cele programu	30
3. Działania uprzedzające	31
4. Działania powstrzymujące	32
5. Działania interwencyjne, resocjalizacyjne	34
6. Standardy programu	35
Część piąta – Programy modułowe:	37
1. Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytucją	37
1.1 Wstęp	38
1.2 Cel programu	39
1.3 Procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży demoralizacją	39
1.4 Działania interwencyjne	39
1.5 Metody współpracy szkoły z policją	43
1.6 Podstawy prawne stosowanych procedur	44
1.7 Działania zmierzające do osiągnięcia założonych celów oraz podmioty odpowiedzialne za ich realizację	45
1.8 Czas realizacji	45
1.9 Podmioty odpowiedzialne za koordynację i monitoring programu	45
1.10 Źródła finansowania	45
2. Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przystępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie	46
2.1 Założenia i cele programu	47

2.2	Adresaci oferty pomocy metodycznej	47
2.3	Organizacja pomocy metodycznej	48
2.4	Podmioty realizujące program i ich zadania	49
2.5	Przykładowe treści i formy zajęć	50
2.6	Przewidywane efekty	51
2.7	Orientacyjne koszty i finansowanie programu	51
2.8	Nadzór i monitoring oraz Ewaluacja programu	52

3.	Probacja alternatywna dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych	53
3.1	Wstęp	54
3.2	Założenia i cele programu	56
3.3	Organizacja programu probacji i sposobu jej realizacji	57
3.4	Adresaci programu	58
3.5	Podmioty realizujące program i ich zadania	58
3.6	Zasięg programu	60
3.7	Etapowość osiągnięcia celów	61
3.8	Przewidywane efekty	61
3.9	Orientacyjne koszty i finansowanie programu	61
3.10	Nadzór i monitoring. Ewaluacja programu	62

Część szósta – Wykaz obowiązujących przepisów stanowiących prawne podstawy programu. Propozycje zmian przepisów .....

1.	Wykaz obowiązujących przepisów stanowiących prawne podstawy programu	64
2.	Propozycje zmian przepisów	66

Część siódma – Przewidywane skutki finansowe proponowanych rozwiązań i działań profilaktycznych w zakresie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży .....

Część ósma – Tabelaryczna prezentacja programu – zadania, terminy realizacji, odpowiedzialni za realizację (koordynacja, nadzór) .....

1.	Tabela nr 1 - Program Zapobieganiu Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży (projekt ogólny)	75
2.	Tabela nr 2 - Program Zapobieganiu Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży (projekty szczegółowe)	76
3.	Tabela nr 3 - Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem, prostytutką – program modułowy	77
4.	Tabela nr 4 - Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przystępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie – program modułowy	80
5.	Tabela nr 5 - Probacja alternatywna dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych – program modułowy	81
6.	Tabela nr 6 - Zestawianie koniecznych zmian prawnych	83
		85

Część dziewiąta – Lista rekomendowanych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym i przystępczością .....

		89
--	--	----

WSTĘP

Niepokojące sygnały o zwiększaniu się rozmiarów niedostosowania społecznego i przestępczości wśród dzieci i młodzieży oraz mała skuteczność dotychczasowych, rozproszonych programów, zrodziły konieczność skoordynowania przedsięwzięć wszystkich podmiotów zobligowanych ustawowo do prowadzenia działań zapobiegawczych oraz włączenie w nie samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i wszystkich, którym leży na sercu dobro młodego pokolenia.

Na niebezpieczeństwa związane z rozwojem patologii i przestępczości wśród nieletnich zwrócił uwagę Sejm RP, podejmując w dniu 7 maja 1998 r. uchwałę w sprawie przeciwdziałania i zwalczania zjawisk patologicznych wśród nieletnich (M.P. Nr 14, poz. 207).

W 2002 roku Prezes Rady Ministrów wydał Zarządzenie nr 37 z dnia 25 marca 2002 r. (M.P. Nr 12, poz. 216), w sprawie powołania Zespołu do Spraw Opracowania Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży.

W jego skład weszli przedstawiciele Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, Komendanta Głównego Policji, Ministra Sprawiedliwości, Ministra Zdrowia, Ministra Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej), Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. W pracach Zespołu, z głosem doradczym uczestniczyli także przedstawiciele Biura Rzecznika Praw Dziecka, samorządu terytorialnego oraz organizacji pozarządowych. Do zadań Zespołu należało opracowanie Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży

Punktem wyjścia do stworzenia programu była analiza różnorodnych informacji na temat rozmiarów i przejawów niedostosowania społecznego oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży, która pozwoliła na identyfikację najistotniejszych problemów. Następnym etapem polegał na określeniu hierarchii celów, które należy osiągnąć.

Za najważniejsze uznano:

- zainicjowanie i skoordynowanie działań mających na celu zapobieganie niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży;
- zaproponowanie uniwersalnego programu modelowego, który zgodnie z kompetencjami instytucji rządowych, samorządowych oraz podmiotów niepublicznych będzie stanowił podstawę planowania i wypełniania odpowiednimi treściami, zgodnie z potrzebami i lokalną strategią;
- opracowanie (zgodnie z ww. Zarządzeniem) autonomicznych programów modułowych:

- a) procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją, w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutcją,
- b) projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, w szczególności w zakresie interwencji kryzysowej w rodzinie,
- c) probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych.

Za rzecz bardzo istotną wynikającą z tego dokumentu uznano konieczność określenia przewidywanych skutków finansowych i społecznych proponowanych rozwiązań.

Program powstawał w oparciu o materiały przygotowane przez grupy robocze działające w poszczególnych resortach. W skład grup oprócz przedstawicieli ministerstw weszli także eksperci z Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno Pedagogicznej przy MENiS, Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Krajowego Komitetu Wychowania Resocjalizującego.

W realizacji zadań Krajowy Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży będzie zharmonizowany z realizacją rządowych programów: Narodowym Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Krajowym Programem Przeciwdziałania Narkomanii.

Mając na uwadze znaczenie społeczno – kulturowej tożsamości płci podmioty realizujące Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży będą na bieżąco we wszystkich podejmowanych działaniach uwzględniać perspektywę równości płci.

Różnorodność i złożoność problematyki, którą niniejszy program obejmuje, a także konieczność zagwarantowania skuteczności działań, przy ograniczonych możliwościach finansowych, uzasadniają rozłożenie realizacji programu na okres 10 lat.

Szacunkowa ocena

rozmiarów i skutków niedostosowania społecznego oraz
przystępczości wśród dzieci i młodzieży

SZACUNKOWA OCENA ROZMIARÓW I SKUTKÓW NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO ORAZ PPRZESTĘPCZOŚCI WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY

1. Przystępczość nieletnich – jako podstawowy przejaw demoralizacji.

W latach 1989-1990 nastąpił skokowy wzrost wskazywanej przez statystyki liczby przestępstw. Zmieniły się zarówno rozmiary, struktura jak i formy ich popełniania.

Zaobserwowane zmiany dotyczą także przystępczości nieletnich. Najbardziej dramatyczny był rok **1995**, kiedy stwierdzono popełnienie **82 551** czynów karalnych¹. Informacje statystyczne Komendy Głównej Policji z ostatnich lat świadczą o pewnej stabilizacji poziomu przystępczości nieletnich, a nawet niewielkiej tendencji spadkowej.

W 2002 roku ujawniono **48 560** nieletnich, którym udowodniono popełnienie **63 317** czynów karalnych. W porównaniu z rokiem poprzednim ilość czynów zmniejszyła się o **8,7%**, natomiast liczba nieletnich sprawców zmniejszyła się o **10,1%**. Taka sama tendencja zaobserwowana została w przystępczości nieletnich o charakterze kryminalnym: spadek liczby czynów karalnych o **8,7%**, spadek liczby sprawców o **10%**².

Nie można tego natomiast odnotować w kategoriach przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, czyli tych najpoważniejszych, związanych z użyciem przemocy. Zatrzymano **6 668** nieletnich (spadek tylko o 1,8%), którym udowodniono popełnienie **4 724** (tylko o 0,3% mniej) czynów karalnych tego typu³.

Szczególnie bulwersującą kategorią przestępstw są zabójstwa z udziałem nieletnich. Cechą charakterystyczną tych czynów jest to, że liczba sprawców jest zawsze większa niż ilość zabójstw, co dowodzi, że nieletni popełniają je na ogół działając w grupach.

Niezmiennie od wielu lat na wysokim poziomie utrzymuje się liczba bójek i pobić z udziałem nieletnich. W 2002 roku ujawniono **4 109** sprawców (spadek o 4,1%), którzy popełnili **1 697** tego typu czynów karalnych (spadek o 1,7% w porównaniu z rokiem poprzednim). Ogólna liczba rozbojów, wymuszeń i kradzieży rozbójniczych wyniosła **9 537** (spadek o 12%), a liczba sprawców, którym udowodniono dokonanie tego typu czynów, zmalała o 9,2% i wyniosła **6 034**⁴.

Dzieci do 13 roku życia nie ponoszą odpowiedzialności za popełnione czyny karalne, co nie zmienia faktu, że zjawisko to stanowi dość istotny problem społeczny. W 2002 roku ujawniono **2 751** sprawców w tym wieku, którym udowodniono popełnienie

¹ Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

² Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej, przystępczości i demoralizacji nieletnich w 2002 roku.*, Warszawa 2003, s. 7.

³ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 7.

⁴ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 7.

1931 czynów karalnych. W porównaniu z rokiem poprzednim ilość czynów zmalała o **1326**, natomiast liczba sprawców wzrosła o **572**⁵.

Przykłady czynów karalnych popełnionych przez nieletnich poniżej 13 lat.⁶

Lp.	rodzaj czynów	Liczba	
		czynów	sprawców
1.	bójki i pobicia	115	307
2.	spowodowanie uszczerbku na zdrowiu	155	186
3.	Zgwałcenia	1	6
4.	rozboje, wymuszenia i kradzieże rozbójnicze	212	270
5.	kradzieże cudzej rzeczy	411	568
6.	kradzieże z włamaniem	466	587
7.	przeciwko ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii	14	13
8.	znęcanie się nad rodziną	3	5
9.	spowodowanie pożaru	26	42
10.	Drogowe	23	24
11.	przeciwko prawu autorskiemu	7	8
12.	Gospodarcze	9	8
13.	kradzież samochodu	12	4

Przestępczości nieletnich nie da się wyeliminować całkowicie, ale można i trzeba ją ograniczać. Dotyczy to także dzieci, które nie ukończyły 13 lat. Z powyższych danych wynika, że nieletni w tej kategorii wiekowej dokonują takich samych czynów karalnych, jak ich starsi koledzy. **Charakterystyczne jest również to, że przy wyraźnym spadku liczby czynów wzrosła liczba sprawców.**

W większości województw, podobnie jak w skali całego kraju odnotowano spadek liczby czynów karalnych popełnionych przez nieletnich, a największy w województwach lubelskim (o 34,7%) i podlaskim (o 31,6%). **Przestępczość nieletnich wzrosła natomiast w województwach podkarpackim (o 9,9%), warmińsko-mazurskim (o 9,6%), wielkopolskim (o 11,1%) oraz na terenie działania Komendy Stołecznej Policji (o 7,2%)⁷.**

2. Narkomania.

Statystyki policyjne co roku odnotowują wzrost liczby dokonywanych przestępstw naruszających ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii. W 2002 roku stwierdzono **36178** przestępstw związanych z narkotykami (**wzrost o 23,8%**), w tym czyny dokonane przez

⁵ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 8.

⁶ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 8.

⁷ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 9.

nioletnich sprawców **7 358 (wzrost o 10,1%)**. Analizując powyższe dane należy pamiętać, że nie jest to pełen obraz zagrożenia narkomanią, a jedynie fakty znane policji. Z informacji Ministerstwa Zdrowia wynika, że w latach 90-tych **nastąpił kilkakrotny wzrost rozpowszechniania używania narkotyków wśród młodzieży szkolnej: z około 5% w 1992 r. do blisko 20% w latach 1999/2000. Nadal zjawisko to dynamicznie rośnie**⁸.

Mimo ogólnego wzrostu liczby przestępstw narkotykowych w obu kategoriach (ogólna liczba przestępstw i czyny dokonane przez nieletnich), wzrost ten jest mniejszy niż na przełomie lat 2000/2001.

Z analiz danych statystycznych policji wynika, że w kolejnym roku używanie narkotyków jest jednym z najpoważniejszych negatywnych zjawisk społecznych. Zagroza ono wszystkim grupom społecznym. Szczególnie jednak narażone są dzieci i młodzież, głównie z powodu lekceważenia problemu i panującą modę na zażywanie substancji odurzających. Nadal największe zagrożenie dotyczy dużych aglomeracji miejskich i rejonów przygranicznych. Coraz częściej jednak z jednostek terenowych docierają sygnały o pojawianiu się narkotyków w małych miejscowościach i wsiach.

Podobnie jak w latach ubiegłych inicjacja narkotykowa ma miejsce w dyskotekach, na prywatkach, imprezach muzycznych, boiskach szkolnych, dworcach, w pubach, salonach gier, szkołach, parkach, itp. Dealerzy działają wszędzie tam, gdzie gromadzi się młodzież.

3. Picie alkoholu.

Alkohol stanowi groźny czynnik kryminogenny, ma istotny wpływ na sposób dokonania czynu zabronionego, wielokrotnie staje się motywem jego popełnienia.

W 2002 r. w wybranych kategoriach przestępstw (zabójstwo, uszczerbek na zdrowiu, udział w bójce lub pobiciu, zgwałcenie, kradzież, rozbój, wymuszenie rozbójnicze, przestępstwa przeciwko funkcjonariuszom publicznym) policja ujawniła **340 228** sprawców, z czego **192 330** było pod wpływem alkoholu - co stanowi **56,5%** ogółu sprawców w wybranych kategoriach przestępstw⁹.

Analogicznie w tym samym okresie w cytowanych kategoriach, spośród **43 083** ujawnionych nieletnich sprawców czynów karalnych, w chwili popełnienia czynu **2 944** było pod wpływem alkoholu. Stanowi to **6,8%** sprawców w branych pod uwagę kategoriach.¹⁰

⁸ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 109.

⁹ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 121.

¹⁰ Nie w każdym przypadku stan trzeźwości nieletniego sprawcy został zbadany.

W 2002 roku policja ujawniła **8 796** nieletnich będących pod wpływem alkoholu. W razie potwierdzenia faktu nadużywania alkoholu przez nieletniego, bądź braku właściwej opieki rodzicielskiej powiadamiano o powyższej sytuacji sąd rodzinny i nieletnich. Wśród osób nietrzeźwych izolowanych przez policję - **3 778** nieletnich umieszczono w izbach wytrzeźwień, a 212 doprowadzono do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych¹¹.

Ustalenie, w jaki sposób nieletni wszedł w posiadanie alkoholu, jest z reguły trudne. Najczęściej odmawiają oni podania źródła jego nabycia lub twierdzą, że alkohol kupił mu nieznany dorosły w zamian za drobną kwotę pieniędzy, starszy, znany tylko z widzenia, kolega, bądź wyniósł go z domu bez wiedzy i zgody rodziców.

W ubiegłym roku stwierdzono **658** przestępstw z art. 208 KK (rozpijanie małoletniego), popełnionych przez **350** sprawców.¹²

4. Ucieczki z domów rodzinnych i placówek opiekuńczo-wychowawczych, resocjalizacyjnych, zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

Wśród ogólnej liczby **8 166** wszczętych i prowadzonych w 2002 roku przez policję poszukiwań nieletnich w wieku do 15 roku życia większość stanowili tzw. uciekinierzy z domów rodzinnych¹³.

Ucieczka z domu to częsty przejaw nieprzystosowania społecznego. Wśród najczęstszych przyczyn ucieczek wymienia się: niewłaściwą atmosferę domową, niepowodzenia szkolne, lęk przed karą za niewłaściwe zachowanie, błędy wychowawcze, namowy kolegów.

Ucieczki z domu to okoliczności wyjątkowo sprzyjające ryzykownym zachowaniom. Z informacji wielu uciekinierów wynika, że podczas ucieczki po raz pierwszy zetknęli się ze światem przestępczym, dokonali czynu karalnego, palili papierosy, pili alkohol, zażywali środki odurzające, poddali się inicjacji seksualnej. Niejednokrotnie podczas ucieczki wielu z nich stało się ofiarami przestępstw ze strony przygodnie poznanych osób, między innymi wykorzystywania seksualnego.

Ogółem w 2002 roku policja odnotowała **5 625** nieletnich uciekinierów z domów rodzinnych, w tym **4 042** nieletnich w wieku do 15 roku życia. W porównaniu do roku poprzedniego (4 464 ujawnionych), w 2002 r. liczba uciekinierów z domu zwiększyła się o **9 %**.¹⁴ Należy wyraźnie zaznaczyć, że podane liczby dotyczą tylko przypadków zgłoszonych policji. Z praktyki wiadomo, że nie wszystkie ucieczki z domu, szczególnie te krótkotrwałe i powtarzające się, są zgłaszane w jednostkach policyjnych.

W świetle powyższego faktyczna liczba dotycząca skali tego zjawiska jest na pewno wyższa.

¹¹ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 125.

¹² Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 125.

¹³ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 65.

¹⁴ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 65-66.

W 2002 r. policja ujawniła ogółem:

- **6 662** nieletnich uciekinierów z placówek opiekuńczo - wychowawczych podległych Ministerstwu Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej; stanowi to ok. 20% ogółu wychowanków przebywających w 2002r. w całodobowych placówkach opiekuńczo – wychowawczych,
- **3 683** nieletnich uciekinierów z ośrodków szkolno - wychowawczych podległych Ministerstwu Edukacji Narodowej i Sportu,
- **886** nieletnich uciekinierów schronisk i zakładów poprawczych podległych Ministerstwu Sprawiedliwości.¹⁵

Policja podając liczbę nieletnich uciekinierów ze schronisk i zakładów poprawczych uwzględniła zgłoszenia o ucieczkach, a także tzw. „niepowroty” – przypadki w których wychowankowie nie wracali z przepustek. Natomiast resort sprawiedliwości w swoich statystykach wykazał tylko i wyłącznie ucieczki z zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich podległych swojemu resortowi. Dlatego wynika z nich, że w roku 2000 odnotowano 277 ucieczek, w roku 2001 – 148 ucieczek, w roku 2002 – 88 ucieczek, w których uczestniczyło 151 nieletnich.

Z dotychczasowej praktyki wynika, że najczęstszymi przyczynami samowolnych oddaleń wychowanków z placówek są: trudności adaptacyjne w nowym środowisku, tęsknota za domem rodzinnym, wpływ istniejącego na terenie placówki „drugiego życia”, konflikty rówieśnicze, namowy kolegów.

5. Subkultury młodzieżowe.

Krytyczne nastawienie części młodzieży do otoczenia, negowanie utrwalonych i powszechnie akceptowanych norm i wzorców społecznego funkcjonowania wyrażane są tworzeniem i uczestnictwem w grupach o charakterze subkulturowym. Powstaje w nich specyficzna więź, ich członkowie przyjmują określone zasady, zwyczaje i styl postępowania, tworzą własne normy i kodeks etyczny.

Stałym zainteresowaniem policji objęta jest działalność grup, które u podstaw swojej ideologii wpisują kult siły, agresji, naprawianie i zmienianie świata poprzez przemoc i niszczenie tego, co niezgodne z wyznawaną przez nich ideologią.

Przepisy polskiego prawa nie zezwalają na rejestrację członków subkultur, stąd można operować tylko danymi szacunkowymi. Sama przynależność do takich grup nie jest sprzeczna z prawem, problem zaś pojawia się gdy członkowie danej subkultury w związku z przyjętą ideologią dokonują czynów zabronionych. Ponadto ze względu na dynamiczny charakter, hermetyczność oraz niejednokrotnie wrogie nastawienie do policji, nie można jednoznacznie na podstawie stylu bycia, stroju czy przebywania w określonym towarzystwie

¹⁵ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 66-67.

stwierdzić, czy mamy w konkretnym przypadku do czynienia z członkiem danej subkultury, czy jest to tylko poza i utożsamianie się zewnętrzne.

Na terenie kraju obserwuje się zróżnicowaną aktywność grup subkulturowych, na różnym poziomie jest też ich rozpoznanie. W roku 2002 utrzymywała się tendencja zanikania tradycyjnych subkultur obecnych w Polsce od wielu lat jak: „metalowcy”, „punkci”, „hippisi”, na rzecz powstawania nowych, nie zawsze spójnych ideowo, wśród których zasadniczą rolę odgrywa kult przemocy i agresji wobec otoczenia.

6. Prostyucja nieletnich.

Prostytuowanie się osób, które nie ukończyły 18 lat, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. 2002r. nr 11, poz. 109, Nr 58, poz. 542) jest jednym z przejawów demoralizacji. W polskim prawodawstwie uprawianie nierządu nie jest karane. Jednakże w przypadku nieletnich, po ujawnieniu faktu prostytuowania się, powiadamia się sąd rodzinny.

Według danych statystycznych Komendy Głównej Policji tylko w 2002 r. o ujawniono **117** nieletnich trudniących się nierządem, w tym **92** dziewczyny i **25** chłopców¹⁶. Na podstawie liczby ujawnionych przypadków prostytucji nieletnich można by wnioskować, że problem ten w skali kraju nie stanowi dużego zagrożenia. Dane te jednak nie odzwierciedlają rzeczywistej skali zjawiska, gdyż obie strony głęboko ukrywają tego rodzaju fakty i nie chcą o nich informować osób postronnych. Natomiast w ocenie osób zajmujących się badaniem zjawiska i pracujących z młodzieżą jego skala jest znacznie szersza.

Szczególną aktywność wykazuje młodzież z rejonów zachodniego pogranicza. Z badań prowadzonych przez pracowników Lubuskiej Akademii Pedagogicznej na terenie województwa lubuskiego wynika, że prostytuowanie się co najmniej 200 nieletnich ma charakter wyraźnie ekonomiczny. Zarobkową aktywność seksualną młodzież rozpoczyna w wieku 15-17 lat, choć coraz częściej zdarzają się przypadki inicjacji 13-latków. Badania te wykazują większy, niż w danych policyjnych, udział chłopców w prostytucji.

Wszystkie analizy zwracają uwagę na złożoność faktycznych (a nie tylko deklarowanych) przyczyn prostytucji nieletnich. Bywa, że kierują się oni chęcią pomocy rodzinie zwłaszcza, gdy jest tam bezrobocie, bieda i niezaradność. Jednakże w większości ujawnionych przypadków, prostytucja osób nieletnich nie ma charakteru stałej pracy zarobkowej. Coraz częściej jest to chęć szybkiego zdobycia pieniędzy na własne wydatki. Ogranicza się do przypadkowych kontaktów seksualnych w celu zdobycia środków finansowych np. na narkotyki, ubrania lub kosmetyki. Mimo, iż nieletni uprawiają prostytucję „dorywczo”, w zależności od potrzeb materialnych i okoliczności w jakich się znajdują, dla

¹⁶ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 142.

części z nich staje się ona jednak „sposobem na życie”, również po osiągnięciu pełnoletności.

Prostytucji nieletnich sprzyjają takie czynniki jak: wadliwa struktura rodziny, brak zainteresowania dzieckiem, patologie w rodzinie, wczesne rozpoczynanie życia seksualnego, bycie wykorzystywanym seksualnie. Niejednokrotnie podjęcie decyzji o prostytuowaniu się ma miejsce podczas ucieczki z domu czy placówki, nierzadko za namową osób dorosłych.

Z policyjnych danych statystycznych wynika, że w 2002 r. na terenie kraju stwierdzono **45** przestępstw nakłaniania małoletniego do uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, bądź czerpania korzyści majątkowej z uprawiania przez małoletniego prostytucji. W wyniku tych przestępstw pokrzywdzonych zostało **72** małoletnich.¹⁷

7. Niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży

Przeciwdziałanie przestępczości nieletnich zmusza nas do zainteresowania się nie tylko faktami naruszania przez nich norm prawno-karnych, ale także ogromnie szkodliwymi ze społecznego punktu widzenia przejawami niedostosowania społecznego oraz zagrożenia demoralizacją.

W ciągu 2002 r. funkcjonariusze policji ujawnili **23 522** nieletnich zagrożonych demoralizacją. Z danych komórek do spraw nieletnich i patologii wynika, że w kręgu policyjnego zainteresowania, według stanu na dzień 31 grudnia 2002 r., pozostawało łącznie **104 467** nieletnich, z czego **48 347** stanowili nieletni zagrożeni demoralizacją.¹⁸

Nieco mniej jednoznaczna jest statystyka dotycząca niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży.

O rozmiarach niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży na ogół wnioskujemy pośrednio, przyjmując katalog zachowań powszechnie nie akceptowanych, charakterystycznych dla wieku szkolnego (*jak: wulgarny język, wagary, ucieczki z lekcji, porzucanie nauki, stosowanie przemocy, przywłaszczenia i kradzieże, picie alkoholu, odurzanie się, niszczenie mienia, udział w destrukcyjnych grupach subkulturowych i innych*).

Niedostosowanie (nieprzystosowanie) społeczne, najogólniej ujmując, polega na braku umiejętności pełnienia właściwych dla wieku ról społecznych zgodnie z oczekiwaniami i ogólnie przyjętymi normami, utraceniu satysfakcjonujących kontaktów interpersonalnych; nie przyswojeniu przez jednostkę społecznie akceptowanych sposobów realizacji własnych potrzeb.

¹⁷ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 131.

¹⁸ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport...*, s. 47-48.

W obrazie liczbowym i jakościowym niedostosowania społecznego istotne znaczenie mają czynniki zwiększające szanse wadliwej socjalizacji np.:

- **zwiększanie się liczby rodzin niewydołnych wychowawczo, z których najczęściej wywodzą się dzieci niedostosowane,**
- **rodziny rozbite, rodzice samotnie wychowujący dzieci,**
- **zły stan zdrowia dziecka, zaniedbane zaburzenia rozwojowe, w szczególności w sferze zdrowia psychicznego, percepcji, niereedukowane opóźnienia rozwoju intelektualnego.**

Do trzech kręgów, tradycyjnie mających istotny udział w generowaniu niedostosowania społecznego, to znaczy: rodziny, grup rówieśniczych i szkoły, doszedł kolejny – środki masowej komunikacji (*prasa, telewizja, Internet, gry komputerowe*), mający znaczący wpływ na sposób bycia, zachowanie, kształtowanie się postaw oraz na podejmowanie decyzji.

Ponieważ wszystkie wymienione czynniki ryzyka prawidłowej socjalizacji mają tendencję do nasilania się, przewiduje się utrzymanie niekorzystnych trendów w rozmiarach zagrożenia. Analizowane łącznie z wynikami badań niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży prowadzonych przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MENiS dają podstawę do sformułowania tezy, że bez pilnie podjętych, odpowiednio intensywnych działań zaradczych, manifestacje niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży będą przybierały ostrzejsze formy i większy zasięg.

Z badań CM PPP wynika, że na terenie szkół i w ich otoczeniu mają miejsce kradzieże, rozboje i pobicia, znęcanie się fizyczne i psychiczne nad słabszymi kolegami, wymuszenia, rozprowadzanie i używanie przez uczniów różnorodnych środków odurzających, zakłócanie pracy szkoły agresywnym zachowaniem, picie alkoholu na szkolnym boisku lub w jego bezpośrednim otoczeniu, demolowanie sprzętów i urządzeń, włamania do pomieszczeń szkolnych. Z tego samego źródła dowiadujemy się, że w patologiczną przemoc zaangażowanych jest około 20% uczniów-sprawców.

Alarmujące są wyniki badań ilościowych nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej przeprowadzone pod auspicjami Światowej Organizacji Zdrowia Biura Regionalnego dla Europy, z których wynika, że 76% polskich dzieci w wieku 11-15 lat próbowało napojów alkoholowych, a 15% trzynastolatków i 27% piętnastolatków co najmniej raz miało kontakt ze środkami odurzającymi.

Lista innych niepokojących zachowań, które podejmują młodzi ludzie w okresie dorastania, jest bardzo długa, należą do nich również zachowania o charakterze autoagresywnym, uleganie wpływom grup psychomanipulacyjnych itd. Negatywne

konsekwencje zachowań ryzykownych u młodzieży są zazwyczaj poważniejsze i występują szybciej, niż u osób dorosłych z powodu nie zakończonego jeszcze procesu rozwoju biologicznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego.

Przytoczonym tu ocenom, analizom i wynikom badań dotyczących rozmiarów niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży towarzyszą następujące zjawiska¹⁹:

- **pogarszająca się sytuacja materialna rodzin**, wychowujących dwoje i więcej dzieci (40% tych rodzin sytuację materialną w roku 2001 oceniało jako złą i bardzo złą),
- **wzrost bezrobocia w rodzinach** wychowujących dwoje i więcej dzieci,
- **wzrost liczby dzieci wychowujących się w rodzinach rozwiedzionych**,
- **wzrost liczby rodzin z problemem alkoholowym** wychowujących dwoje i więcej małoletnich dzieci,
- **wzrost liczby skierowań do placówek** opiekuńczo-wychowawczych,
- **przemoc fizyczna, emocjonalna i seksualna** doświadczana przez dzieci,
- **powszechny brak kontroli sposobu spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież oraz niedostateczna oferta atrakcyjnych form spędzania wolnego czasu i możliwości rozwijania zainteresowań**,
- **poczucie bezkarności prawnej** spowodowane wydłużonymi procedurami sądowymi i odroczonym stosowaniem środków wychowawczych i poprawczych,
- **niska skuteczność oddziaływań profilaktyczno – wychowawczych i resocjalizujących** stosowanych wobec nieletnich w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych (w tym wpływ „drugiego życia”),
- **wpływ niekontrolowanych treści masowej informacji** promujących agresywne i przestępcze wzorce zachowań,
- **wysoki udział młodzieży w używaniu środków odurzających i spożywaniu alkoholu**,
- **niski poziom umiejętności rozwiązywania konfliktów** w sposób społecznie akceptowany i wykorzystujący metody negocjacyjne (w rodzinach, szkołach i środowisku młodzieżowym)
- **i inne.**

---

¹⁹ Dane GUS w: „Dzieci w Polsce,” Warszawa 2003.

Nieletni w:
policyjnych izbach dziecka,
placówkach opiekuńczo-wychowawczych
i resocjalizacyjnych
oraz w zakładach poprawczych

POLICYJNE IZBY DZIECKA

Policyjne izby dziecka są komórkami organizacyjnymi, znajdującymi się w strukturach komend wojewódzkich lub powiatowych (miejskich) policji. Na terenie całego kraju istnieje 31 policyjnych izb dziecka, w których pełni służbę 325 policjantów.

Zasady umieszczania nieletnich w policyjnych izbach dziecka określa art. 40 § 1 i 7 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. *„Jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego”.*

Ponadto, w myśl cytowanej ustawy: *„W policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego właściwemu zakładowi, nie dłużej jednak niż na 5 dni”.*

Nowelizacja ustawy z dnia 15 września 2000 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich całkowicie wyeliminowała umieszczanie w policyjnych izbach dziecka małoletnich pozostających bez opieki, wymagających umieszczenia w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zmiana ta spowodowała dosyć istotne ograniczenie roli policyjnych izb dziecka. W tej chwili instytucje te zaczęły pełnić rolę „aresztów dla nieletnich”. W efekcie od 2001 roku nastąpił znaczący spadek liczby nieletnich zatrzymanych w policyjnych izbach dziecka.

Nieletni w policyjnych izbach dziecka w latach 2000-2002²⁰

rok	2000	2001	2002
liczba nieletnich	17 116	9 646	8 355

W 2002 roku wśród przebywających w policyjnych izbach dziecka **92,1%** stanowili chłopcy.

Ze względu na popełnienie czynu karalnego w PID umieszczono **7 731** nieletnich, co stanowi **92,5 %** ogólnej liczby zatrzymanych. Z uwagi na samowolny pobyt poza schroniskiem dla nieletnich lub zakładem poprawczym - przebywało w PID **624** nieletnich – tj. **7,5 %** ogólnej liczby.²¹

W 2002 roku po raz pierwszy umieszczonych było w policyjnej izbie dziecka **5 369** nieletnich (**64,3 %**), natomiast po raz kolejny – przebywało w izbie **2 986** nieletnich (**35,7%**). W sprawach nieletnich przebywających w PID skierowano **10 527** wniosków lub informacji

²⁰ Dane statystyczne Komendy Głównej Policji.

²¹ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji „Raport...”, s. 90.

do: sądów rodzinnych (**3803**), placówek i instytucji państwowych (**1432**) oraz jednostek policji (**5292**).²²

Ponad dwuletnie stosowanie w praktyce przepisów znowelizowanej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz informacje przekazywane do Biura Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji przez jednostki terenowe wskazują na niedostatki regulacji prawnych zawartych w ustawie z dnia 15 września 2000 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 91, poz. 1010). Dotyczą one przede wszystkim wspomnianego powyżej artykułu 40 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, a w szczególności:

1. Stosowania przez sędziów rodzinnych praktyki bezterminowego umieszczania nieletnich w policyjnych izbach dziecka w oczekiwaniu na miejsce w schronisku dla nieletnich lub innej placówce wymienionej w art. 40 § 6 pkt 4 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

2. Zbyt krótkiego, (maksymalnie 5 dni) terminu pobytu nieletnich w PID umieszczonych tu w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania właściwemu zakładowi, co zaburza wykonanie postanowień wynikających z art. 40 § 7 przede wszystkim w związku z trudnościami w organizacji konwojów.

3. Braku w art. 40 upn prawnych podstaw przyjęcia nieletniego do policyjnej izby dziecka w sytuacji:

- uzasadnionej przerwy w konwoju,
- doprowadzenia do sądu lub prokuratury, do rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, placówek leczniczych, placówek resocjalizacyjnych,
- samowolnego pobytu poza placówkami resocjalizacyjnymi,
- doprowadzenia po raz pierwszy do placówek wymienionych w artykule 40 § 6 pkt 4,
- decyzji sądu - w celu realizacji czynności w postępowaniu wyjaśniającym, poprawczym i wykonawczym – nie dłużej niż 5 dni.

4. Braku możliwości przyjmowania do policyjnych izb dziecka nieletnich, którzy nie popełnili czynu zabronionego, lecz u których występują przejawy demoralizacji. Zgodnie z art. 4 §1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich: *„Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwa, udział w grupach przestępczych ma społeczny obowiązek przeciwdziałania temu, a przede wszystkim*

²² Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji „Raport...”, s. 90.

zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, policji lub innego właściwego organu.” Wydaje się, że korzystanie z policyjnych izb dziecka w powyższych okolicznościach byłoby celowe ze względu na dobro nieletniego, a także ułatwiłoby wypełnianie ustawowych obowiązków policji w zakresie przeciwdziałania patologii społecznej i pozwalałoby na sprawniejsze podejmowanie interwencji wobec zdemoralizowanych nieletnich.

Wymienione sytuacje wynikają z realizowania przez policję poleceń sądu – zgodnie z artykułem 67 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Przyjmowanie nieletnich do policyjnych izb dziecka w trybie innym niż dotychczas przewidziany w artykule 40 upn wydaje się być nieuniknione. Jest ono niezbędne, szczególnie przy realizacji nakazów doprowadzeń do placówek oraz nakazów przetransportowania itp.

Wprowadzenie zmian legislacyjnych ułatwi policji wykonywanie poleceń sądów rodzinnych oraz poprawi wykorzystanie istniejącego zaplecza, jakim dysponują policyjne izby dziecka. Wprowadzenie zmian jest celowe także ze względów humanitarnych.

W sprawach swoich podopiecznych izby podejmują kontakty przede wszystkim z: sądami, szkołami, OHP, ZHP, TPD, poradniami psychologicznymi i pedagogicznymi. Ponadto systematycznie wymieniają informacje z przedstawicielami: punktów konsultacyjno – informacyjnych dla ofiar przemocy, miejskich ośrodków pomocy społecznej i powiatowych centrów pomocy rodzinie.

Policyjne izby dziecka starają się być również placówkami realizującymi wiele dodatkowych zadań w zakresie problematyki dzieci, młodzieży oraz rodziny, takich jak:

- udział w organizowanych przez wydziały prewencji KWP akcjach i programach profilaktycznych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji, przestępczości i patologii wśród nieletnich,
  - organizowanie i prowadzenie spotkań z młodzieżą, rodzicami, nauczycielami, pedagogami szkolnymi oraz dyrektorami szkół,
  - współpraca z mass mediami w celu upowszechniania w audycjach radiowych i telewizyjnych problematyki przeciwdziałania patologiom społecznym wśród dzieci, młodzieży i w rodzinie,
  - obsługa telefonów informacyjno – interwencyjnych,
  - współdziałanie z placówkami dydaktycznymi oraz innymi podmiotami pozapolicyjnymi.
-

PLACÓWKI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZE

Jednego z zagrożeń w rozszerzaniu się zjawiska niedostosowania społecznego należy upatrywać w trudnościach, jakie od dawna występują w całym kraju w zakresie realizacji orzeczeń sądowych o umieszczeniu dzieci w placówkach opiekuńczo – wychowawczych, a szczególnie orzeczeń z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich o umieszczeniu w placówce resocjalizacyjnej.

Przeciętnie czas oczekiwania na umieszczenie w placówce nie przekracza jednego miesiąca. W 2002 roku w 593 przypadkach okres ten przekraczał 12 miesięcy, a nawet 3 lata, co miało miejsce w 31 przypadkach. Na miejsce w placówce najdłużej oczekują dzieci powyżej 15 r. ż., z uzależnieniami, z chorobami psychicznymi, nawet jeżeli choroba nie jest w stanie ostrym, trudności sprawia także umieszczanie w jednej placówce licznego rodzeństwa.²³

Trudności ze znalezieniem odpowiednich miejsc w placówkach spowodowane są różnymi czynnikami. Przede wszystkim wzrasta liczba wydawanych przez sądy orzeczeń o umieszczeniu w **placówkach opiekuńczo – wychowawczych**. W stosunku do tak ukształtowanych potrzeb zbyt mała jest liczba placówek określonego typu, szczególnie placówek resocjalizacyjnych. Trudność sprawia znalezienie miejsc w placówkach:

- dla dzieci z obniżoną normą intelektualną,
- chorych psychicznie,
- niepełnosprawnych,
- z „trudną przeszłością”,
- z uzależnieniami,
- ze sprzężonymi problemami.

Zdarza się często, że placówki po zapoznaniu się z dokumentami odsyłają je z powrotem, ponieważ np. brak jest placówek opiekuńczo – wychowawczych dla młodzieży z uzależnieniami. Placówki niechętnie przyjmują dzieci powyżej 15 r. ż. Natomiast sądy wydają także postanowienia o umieszczeniu młodzieży pomiędzy 17 a 18 r. ż, dla której znalezienie miejsca w placówce opiekuńczo-wychowawczej jest bardzo trudne.

Proces niedostosowania społecznego może pogłębiać się szczególnie w przypadku nierealizowania postanowień sądów o umieszczeniu nieletnich w **placówkach interwencyjnych** (pogotowia opiekuńcze) i **resocjalizacyjnych** (młodzieżowe ośrodki wychowawcze). Są to typy placówek, w których najtrudniej znaleźć miejsce dla nieletniego.

Średni czas pobytu wychowanków w placówce interwencyjnej wynosi 3-6 miesięcy, choć zdarzają się dzieci oczekujące nawet 2 – 3 lata na miejsce w placówce docelowej.

²³ Dane statystyczne Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej; Departament Pomocy Społecznej.

Na znaczne przeszkody natrafia realizacja orzeczeń z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich o umieszczeniu w placówce resocjalizacyjnej. Na umieszczenie w placówce resocjalizacyjnej w 2002 r. oczekiwała znacznie większa liczba nieletnich niż małoletnich kierowanych do innych placówek.

Z analizy danych Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej za 2001 r. wynika, że w publicznych i niepublicznych placówkach resocjalizacyjnych łącznie było **2 940** miejsc, a przebywało tam **3 166** wychowanków, a więc liczba wychowanków była większa niż liczba miejsc. Tymczasem tylko w 2001 r. do PCPR wpłynęło ogółem **4 199** orzeczeń z upn o umieszczeniu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych. Nawet przy dużej rotacji wychowanków niemożliwa byłaby realizacja tych orzeczeń, a należy wziąć pod uwagę fakt, że proces resocjalizacji bywa często trudny i długi, co sprawia, że wychowankowie przebywają w tych placówkach średnio około 2 lata albo dłużej.

Spośród **4 653** spraw przekazanych w 2002 r. do PCPR ogółem, w roku tym **zrealizowano 85%** orzeczeń o umieszczenie w placówce w sprawach opiekuńczych i tylko **51% orzeczeń z upn o umieszczeniu w placówkach resocjalizacyjnych.**

Taki stan rzeczy nie powstał w ostatnim czasie i nie dotyczy tylko ubiegłego roku. Brak miejsc w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych odczuwało się już dużo wcześniej i zawsze był problem z umieszczeniem nieletnich w tego typu placówkach. Powstały więc wieloletnie zaległości w tym zakresie. Dodatkowo sytuację utrudnia zlikwidowanie w 1999 r. czterech ośrodków kierujących, co wprowadziło znaczne zamieszanie. Obecny stan prawny uniemożliwia powrót do scentralizowanego kierowania do 45 młodzieżowych ośrodków wychowawczych na terenie kraju.

Obecnie placówki resocjalizacyjne są przepelnione i w złym stanie technicznym. Nie sprzyja to prowadzeniu efektywnego procesu resocjalizacji.

Realizacja orzeczeń najsprawniej przebiega w dużych województwach, w których jest wiele różnorodnych placówek, a szczególnie placówek resocjalizacyjnych, np. w woj. mazowieckim, łódzkim, małopolskim czy zachodniopomorskim. Trudności występują w województwach, gdzie liczba placówek jest mniejsza np. w podkarpackim czy lubuskim.

W niektórych województwach samorządy wojewódzkie rozważają możliwość utworzenia dodatkowych placówek np. w podlaskim i małopolskim.

Reasumując:

1. Istnieje zbyt mało miejsc w placówkach resocjalizacyjnych, które są rozmieszczone na terenie kraju nierównomiernie, z reguły usytuowane są w starych nie nadających się do adaptacji obiektach. Zbyt mała różnorodność placówek określonego typu utrudnia szybkość i trafność decyzji.

2. Zbyt długie oczekiwanie nieletnich na umieszczenie w odpowiednich placówkach spowodowane jest także:

- wzrostem liczby wydawanych przez sądy orzeczeń o umieszczeniu w placówkach opiekuńczo – wychowawczych i resocjalizacyjnych;
- wydłużaniem się czasu kompletowania przez ośrodki kierowania (usytuowane w starostwach powiatowych) dokumentacji stanowiącej podstawę poszukiwania miejsca w odpowiedniej placówce;
- brakiem informacji o wolnych miejscach oraz różnorodnymi utrudnieniami skutecznego poszukiwania miejsc;
- blokowaniem miejsc przez długoterminowych uciekinierów, których nie można skreślić z listy wychowanków.

3. Dysproporcje pomiędzy potrzebami, a liczbą miejsc w placówkach pogłębia: słusznie podjęta reorganizacja placówek polegająca na dostosowywaniu warunków pracy placówek do standardów opieki i wychowania, jednakże powodująca likwidację miejsc w placówkach bez tworzenia alternatywnych form opieki.

Trudności, występujące w realizowaniu orzeczeń sądu o umieszczaniu dzieci w placówkach, powodują różnorodne niekorzystne zjawiska natury wychowawczej. Obniżają autorytet sądu w oczach dzieci i ich rodziców, utwierdzają młodzież, która została skierowana do placówek ze względu na zachowania niezgodne z prawem, w poczuciu bezkarności.

W celu usprawnienia procesu kierowania należałoby podjąć działania likwidujące przyczyny takiego stanu rzeczy i zmierzające do poprawy istniejącej sytuacji, m. in.:

- ograniczyć liczbę nieletnich w placówkach resocjalizacyjnych poprzez rozbudowanie środowiskowego systemu wychowania resocjalizującego oraz alternatywnych form stosowania środka wychowawczego przez sądy,
- usprawnić proces kierowania nieletnich do placówek resocjalizacyjnych poprzez utworzenie banku informacji o miejscach w tego typu placówkach,
- rozważyć możliwość usytuowania przynajmniej części tego typu placówek w samorządach wojewódzkich,
- rozważyć możliwość uruchomienia placówek specjalistycznych, uwzględniających potrzeby młodzieży z uzależnieniami, z chorobami psychicznymi, niepełnosprawnych intelektualnie,
- dostosować proces kształcenia w placówkach resocjalizacyjnych do potrzeb młodzieży z wieloletnimi zaległościami szkolnymi, a także z pewnymi urazami szkolnymi,

- usprawnić współpracę między sądami, jednostkami samorządu terytorialnego, placówkami opiekuńczo – wychowawczymi, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami zainteresowanymi tworzeniem lokalnych systemów pomocy dziecku i rodzinie.

ZAKŁADY POPRAWCZE I SCHRONISKA DLA NIELETNICH

W 2002 roku w postępowaniu poprawczym orzeczono ogółem **1640** środków (w 2001 r. – 1620). Zakład poprawczy bez zawieszenia orzeczono względem **641** nieletnich (w 2001 r. względem 564 nieletnich), zaś z warunkowym zawieszeniem wobec **901** nieletnich (w 2001 r. względem 934 nieletnich).²⁴

W toku postępowania wobec nieletnich stosuje się środki o charakterze izolacyjnym w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich.

1. Zakłady poprawcze dzielą się na:

- resocjalizacyjne (otwarte, półotwarte, zamknięte, o wzmożonym nadzorze wychowawczym),
- resocjalizacyjno-rewalidacyjne, resocjalizacyjno-terapeutyczne.

2. Schroniska dla nieletnich – na zwykłe oraz interwencyjne.

W placówkach tych wykonywane są orzeczenia sądów o stosowaniu równocześnie środków o charakterze wychowawczym oraz izolacyjnym.

W strukturze resortu sprawiedliwości funkcjonują 34 zakłady dla nieletnich, w tym 3 dla dziewcząt, tj. 26 zakładów poprawczych i 18 schronisk dla nieletnich. Dysponują one **1810** miejscami, w tym **1645** dla chłopców oraz **175** dla dziewcząt. W jednostkach tych prowadzone są szkoły podstawowe, gimnazja oraz szkoły ponadgimnazjalne. Kadre stanowią pracownicy nie będący nauczycielami (administracji, świadczący usługi medyczne oraz obsługi) nauczyciele, wychowawcy, psychologowie, pedagodzy i inni specjaliści (w łącznej liczbie **2207** osób).

W roku 2002 w zakładach poprawczych zostało umieszczonych **1771** nieletnich, zaś na umieszczenie oczekiwało **400** nieletnich. Środki tymczasowe orzeczono w stosunku do **2380** nieletnich (w 2001r. – wobec 2.288 nieletnich), z tego **917** nieletnich umieszczono w schronisku dla nieletnich.

Do placówek izolacyjnych kierowana jest młodzież o dużym stopniu demoralizacji. Z powodu ciężkich przestępstw takich jak: rozboje, zgwałcenia, zabójstwa, pobicia ze skutkiem śmiertelnym, w roku 2001 w zakładach poprawczych przebywało **663**, a w schroniskach – **672** nieletnich. Są to nieletni trudno poddający się zabiegom resocjalizacyjnym, o czym świadczą – liczne ucieczki, zachowania szczególnie agresywne wobec innych osób,

²⁴ Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości; Departament Sądów Powszechnych.

samouszkodzenia, próby samobójcze – w 2000 roku takie zachowania przejawiało **458**, a w 2001r. – **316** nieletnich.

W celu właściwego wykonania orzeczeń wobec nieletnich potrzeba co najmniej dwóch nowych placówek, każda na około 80-120 miejsc. Do pracy z taką liczbą nieletnich niezbędne jest zwiększenie zatrudnienia o minimum 80 dodatkowych etatów.

Wydatki budżetowe zakładów w 2002 roku kształtowały się na poziomie **129360 zł**. Na dzień 31 grudnia 2002 rok zobowiązania ogółem wyniosły **320 000 zł**.

Utrzymanie zakładów dla nieletnich jest kosztowne. Średni koszt utrzymania jednego wychowanka zakładu poprawczego zgodnie z wyliczeniami resortu sprawiedliwości wynosi około **4500-6500 zł** miesięcznie. Kontrole zewnętrzne potwierdzają dobrą pod względem merytorycznym organizację tych jednostek. Jednocześnie trzeba wskazać na fakt niskiego udziału społeczeństwa (służb pomocy społecznej, organizacji pozarządowych, osób godnych zaufania), co istotnie obniża efektywność resocjalizacji.

W celu zapewnienia właściwych warunków realizacji prawa wobec nieletnich wskazane jest podjęcie prac nad nowymi rozwiązaniami w sprawach zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z uwzględnieniem standardów międzynarodowych w aspekcie integracji europejskiej.

Podsumowanie

PODSUMOWANIE

Przytoczone tu wielkości, porównania, informacje i oceny nie uprawniają do uznania materiału za wyczerpujący. Stanowią jednak wystarczającą podstawę do poczynienia wstępnych uogólnień i wyciągnięcia wniosków dotyczących potrzeb i kierunków działań.

1. W okresie przemian pogarsza się kondycja rodzin pod względem ekonomicznym i psychospołecznym (*istotnym źródłem zachowań agresywnych i destrukcyjnych młodych ludzi jest utrata więzi rodzinnych, wartości oraz autorytetu*).
2. W odbiorze społecznym wzrasta zagrożenie niedostosowaniem społecznym oraz przestępczością dzieci i młodzieży (*zwiększają się zagrożenia rozwoju; mają większy zasięg, są bardziej zróżnicowane, obniża się wiek sprawców czynów karalnych, następuje emancypacja przestępczości nieletnich, wielopropblemowość i powszechność występowania zaburzeń, zwiększa się tolerancja na zachowania patologiczne*).
3. Dominującą grupę sprawców czynów karalnych stanowią chłopcy w wieku 13-16 lat – powtarzający klasy, wagarowicze, uciekinierzy z domów oraz wszystkich typów placówek.
4. Dziedziczenie patologii społecznej widoczne jest w analizach biografii nieletnich wchodzących w konflikt z prawem, którzy w większości pochodzą z rodzin rozbitych, niewydolnych wychowawczo, patologicznych, których rodzice (obydwoje lub jedno) są przestępcami, narkomanami, alkoholikami, a także z rodzin ubogich dotkniętych bezrobociem.
5. Obserwuje się rozproszenie i nieskuteczność podejmowanych środków zaradczych (*brak koordynacji, kompetencji osób i instytucji, brak sieci różnorodnych komplementarnych form profilaktyczno-wychowawczych i resocjalizacyjnych, nierównomierność rozmieszczenia placówek, utrudnienia w realizacji orzeczeń sądowych*).
6. Społeczeństwo ponosi wysokie koszty braku wczesnych, powszechnych, adekwatnych i skoordynowanych działań zaradczych oraz powrotności do przestępstwa i dziedziczenia patologii społecznej.
7. Brak (albo rozpraszenie) wystarczających środków finansowych niezbędnych do realizacji podstawowych zadań z zakresu profilaktyki społecznej powoduje spowolnienie

realizacji modelowych rozwiązań profilaktycznych i resocjalizacyjnych spójnych i komplementarnych w sensie prawnym i organizacyjnym.

8. Zaniechanie działań profilaktycznych sprzyja zwiększeniu niedostosowania oraz demoralizacji dzieci i młodzieży. Skutki takich działań mają w konsekwencji niekorzystny wpływ na budżet państwa.
9. Niepomyślne prognozy społeczno-demograficzne, wzrost zagrożeń rozwojowych dzieci, zwiększanie się obszarów ryzyka społecznego w dostateczny sposób uzasadniają potrzebę przyjęcia programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży.

Krajowy Program

Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu
i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Zakres pojęcia „profilaktyka niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży” w niniejszym programie obejmuje system zintegrowanych działań zapobiegających zagrożeniom prawidłowego rozwoju dziecka, a w szczególności dbałość o:

- właściwe warunki życia dziecka,
- prawidłowość przebiegu procesów edukacji i wychowania,
- respektowanie praw dziecka, zapewnianie dzieciom poczucia bezpieczeństwa, akceptacji i podmiotowości,
- aktywny udział dzieci w kulturze i tworzenie możliwości właściwego zagospodarowania czasu wolnego,
- rozwój zabezpieczeń społecznych, pomoc dzieciom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i rodzinnej,
- bezpieczeństwo i porządek publiczny.

Szerokie ujęcie profilaktyki niedostosowania społecznego wyznacza trzy podstawowe nurty działań kierowanych do różnych grup odbiorców:

- 1) **działania uprzedzające:** edukacyjne kierowane do ogółu społeczeństwa, w tym w szczególności do rodziców, dzieci i młodzieży oraz osób pracujących z nimi, albo na ich rzecz,
- 2) **działania powstrzymujące:** psychologiczne, pedagogiczne, reedukacyjne, kompensacyjne, terapeutyczne i inne kierowane do dzieci i młodzieży z grupy ryzyka zagrożenia, z utrudnioną, bądź zaburzoną socjalizacją,
- 3) **działania interwencyjne:** resocjalizacyjne, lecznicze kierowane do środowisk zagrożonych patologią społeczną i dzieci niedostosowanych społecznie, popełniających czyny karalne.

Patologia, niedostosowanie społeczne oraz przestępczość dzieci i młodzieży, jako pochodne indywidualnych i instytucjonalnych dewiacji ludzi dorosłych są nierozzerwalnie związane z zagrożeniami w różnych dziedzinach życia, a przede wszystkim z warunkami życia, pracy, wychowania. Dlatego programy zapobiegania powinny uwzględniać systematyczne i równoległe prowadzone działania w sferze:

- zdrowia,
- wychowania,
- edukacji,
- kultury,
- rozwoju aktywności i samorządności obywatelskiej,
- rozwiązań: ekonomicznych, inwestycyjnych, prawnych i porządku publicznego.

Program nakreśla jedynie ramy i kierunki działań, które podejmowane będą w obrębie kompetencji resortów, jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i innych podmiotów niepublicznych oraz autorskich i lokalnych rozwiązań dostosowanych do specyfiki potrzeb w dziedzinie profilaktyki społecznej.

CELE PROGRAMU

- 1. Zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży.**
- 2. Eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania społecznego,** w szczególności zagrażających zdrowiu i życiu dzieci i młodzieży oraz pozostawiających trwałe niekorzystne dla ich przyszłości skutki.

Cele ogólne realizowane będą poprzez:

- 1. Wypracowanie trwałego modelu i podstaw działań systemowych niezbędnych do:**
  - rozwiązywania problemów niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży na poziomie centralnym (*rządowym*), samorządowym oraz środowiskowym (*osiedle, ulica, podwórko, szkoła i inne*),
  - koordynacji międzyresortowej i środowiskowej;
  - kontroli i nadzoru nad realizacją programu.
- 2. Wdrożenie programów modułowych** stanowiących integralną część Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży:
  - *Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją, innymi służbami i organizacjami pozarządowymi w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką,*
  - *Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem, w szczególności w zakresie interwencji kryzysowej w rodzinie,*
  - *Projekt probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych.*
- 3. Określenie docelowych potrzeb w zakresie środków finansowych i organizacyjnych tworzących podstawę realizacji programu.**
- 4. Upowszechnienie rekomendowanych programów profilaktycznych.**

Działania uprzedzające - POWSZECHNA EDUKACJA SPOŁECZNA

Strategie informacyjne

Cel:

Dostarczanie informacji na temat skutków zachowań ryzykownych; uwrażliwienie dorosłych na czynniki sprzyjające występowaniu zaburzeń; umożliwienie dokonywania racjonalnych wyborów.

Realizacja:

1. Przygotowanie zróżnicowanych programów informacyjnych i edukacyjnych kierowanych do ogółu społeczeństwa (*w tym: rodziców, nauczycieli, dzieci i młodzieży*) uwzględniających:
  - wiedzę o rozwoju dziecka, potrzebach, utrudnieniach i zaburzeniach, sposobach rozwiązywania trudnych problemów rozwojowych i wychowawczych,
  - informację o zagrożeniach społecznych, przyczynach, przejawach i następstwach rozpowszechnionych zjawisk patologii społecznej (*w tym uzależnień*), niedostosowania społecznego, przestępczości dzieci i młodzieży,
  - upowszechnianie informacji na temat poradnictwa rodzinnego, prawnego, psychiatrycznego, pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz instytucji i organizacji udzielających pomocy dziecku i rodzinie,
  - upowszechnianie przykładów rozwiązań.
2. Wzbogacenie programów kształcenia osób pracujących z dziećmi i młodzieżą, albo na ich rzecz, o treści związane z zapobieganiem niedostosowaniu społecznemu. Wypracowanie minimum programowego na kierunkach studiów przygotowujących (*formach dokształcających i doskonalących*), w szczególności: nauczycieli, sędziów rodzinnych, pracowników socjalnych, lekarzy, policjantów, pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek opiekuńczo-wychowawczych i innych.
3. Wdrażanie projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością.
4. Wzbogacenie dopuszczanych do użytku szkolnego programów nauczania oraz podręczników, dla szkół wszystkich typów o treści z zakresu profilaktyki społecznej.
5. Wdrożenie edukacji społeczno-prawnej realizowanej w ramach obowiązku szkolnego na wszystkich poziomach nauczania.
6. Monitorowanie realizacji szkolnych programów profilaktyki.

Strategie edukacyjne

Cel:

Pomoc w rozwijaniu ważnych umiejętności psychologicznych i społecznych, a w szczególności: umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, opierania się naciskom ze strony otoczenia.

Realizacja:

1. Umożliwianie uczniom udziału w zajęciach warsztatowych i treningach zachowań służących nabywaniu umiejętności nawiązywania kontaktów z ludźmi, radzenia sobie ze stresem, rozwiązywania konfliktów, opierania się naciskom ze strony otoczenia.
2. Organizacja kampanii, akcji oraz innych krótkoterminowych programów profilaktycznych nastawionych na zapobieganie konkretnym zagrożeniom jak: agresja, uzależnienia, sekty, przemoc, molestowanie seksualne i inne.
3. Organizacja dostępnego na telefon i bezpośredniego szkolnego poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i życiowego dla dzieci i młodzieży.

działania powstrzymujące**ŚRODOWISKOWY MODEL PROFILAKTYKI SPOŁECZNEJ****strategie działań alternatywnych:**

kierowane do wszystkich dzieci, w szczególności do grupy ryzyka

Cel:

Pomoc w zaspokojeniu ważnych potrzeb sukcesu, przynależności i satysfakcji życiowej.

Realizacja:

1. Włączenie dzieci z grupy ryzyka w działalność społeczną, powierzanie im zadań organizacyjnych, wymagających współpracy i współdziałania.
2. Organizacja programów artystycznych, plenerów plastycznych, koncertów i innych form twórczości z udziałem możliwie wszystkich dzieci, zgodnie z ich możliwościami, umiejętnościami; wykorzystanie metod pedagogiki twórczości do zaspokajania potrzeby sukcesu.
3. Organizacja szkolnych i środowiskowych zajęć oraz imprez sportowych, eliminacji, rozgrywek itp. Wykorzystanie sportu jako środka kształtującego model osiągania satysfakcji życiowej.
4. Włączenie dzieci do organizacji wycieczek, biwaków, obozów – wykorzystanie metod pedagogiki przygody a w szczególności różnych form turystyki kwalifikowanej i krajoznawstwa.
5. Organizowanie zajęć mających na celu eliminację zaburzeń percepcji i innych utrudnień w uczeniu się.
6. Rozwój otwartych, ulicznych miejsc rekreacji i wypoczynku dla dzieci jak: place zabaw, ogrody jordanowskie, boiska, ścieżki rowerowe i inne.

strategie zmniejszania szkód:*kierowane do dzieci i młodzieży z grupy ryzyka społecznego, z utrudnioną socjalizacją***Cel:**

Pomoc osobom mającym trudności w identyfikowaniu i rozwiązywaniu swoich problemów oraz wspieranie ich w sytuacjach kryzysowych. Wzmożenie kontroli przestrzegania norm zachowania.

Realizacja:

1. Zwiększenie dostępności do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego; punktów informacyjnych, telefonów zaufania, poradnictwa odwykowego, psychiatrycznego, mediacji i pomocy kryzysowej; kształtowanie sieci tych placówek w zależności od wskaźników demograficznych i zagrożeń środowiskowych.
2. Upowszechnienie zatrudnienia pedagoga szkolnego.
3. Upowszechnienie informacji o profilaktycznych funkcjach wymiaru sprawiedliwości oraz służb porządku publicznego.
4. Kontrola realizacji obowiązku szkolnego; usprawnienie przepływu informacji o uczniach wagarujących, wzmożenie nadzoru.
5. Realizacja programów prewencyjnych: „Bezpieczne miasto”, ... ulice, ... podwórka; upowszechnienie zatrudnienia pracowników (*pedagogów*) ulicznych, wychowawców podwórkowych itp.

strategie zmniejszania szkód:*kierowane do dzieci i młodzieży z grupy podwyższonego ryzyka społecznego, wymagających łagodzenia skutków nieprawidłowej socjalizacji***Cel:**

Łagodzenie skutków incydentalnych zachowań niezgodnych z normą oraz zaburzeń zachowania; udzielanie wsparcia osobom nie radzącym sobie z utrzymaniem satysfakcjonujących kontaktów interpersonalnych.

Realizacja:

1. Organizacja indywidualnej pomocy profilaktyczno-wychowawczej dla dzieci z zaburzeniami zachowania i adaptacji społecznej w szkołach i poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w zespołach socjoterapii, poprzez terapię indywidualną.
2. Organizacja sieci publicznych i niepublicznych placówek wsparcia dziennego: świetlic (*środowiskowych, socjoterapeutycznych, dworcowych*), środowiskowych ognisk wychowawczych, klubów młodzieżowych itp.
3. Upowszechnianie pomocy społeczno-pedagogicznej poprzez zatrudnianie pedagogów rodzinnych, opiekunów indywidualnych oraz rozszerzenie programów o charakterze quasi kurateli.

4. Zapewnienie całodobowej opieki dzieciom nie mającym właściwych warunków wychowawczych i opiekuńczych w rodzinie poprzez umieszczanie ich w internatach, ośrodkach socjoterapii, ogniskach z hotelikami i innych placówkach tygodniowego pobytu.
5. Organizacja pomocy społeczno – pedagogicznej przy organizacji sieci publicznych placówek wypoczynku dla dzieci i młodzieży podczas wakacji i ferii świątecznych, w ramach akcji *lato w mieście*.

działania interwencyjne i resocjalizacyjne

strategie probacji alternatywnej *kierowane do dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie:*

Cel:

Stworzenie organizacyjnych i kadrowych warunków resocjalizacji dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie w warunkach środowiska otwartego. Zmniejszanie i zahamowanie skutków niedostosowania dla samej jednostki i jej otoczenia.

Realizacja:

1. Organizacja wsparcia środowiskowego poprzez zatrudnienie odpowiedniej liczby kuratorów sądowych oraz rozwój sieci ośrodków kuratorskich, środowiskowych ognisk wychowawczych o charakterze wychowawczo-resocjalizującym, rodzinnych form opieki resocjalizującej, ośrodków mediacji i interwencji kryzysowej.
2. Wykorzystanie możliwości łączonych form resocjalizacji np. w placówce wsparcia dziennego i w turnusowym ośrodku socjoterapii.
3. Wypracowanie metodyki alternatywnych form resocjalizacji w warunkach letnich i zimowych „obozów przetrwania”, treningów zachowań w ramach młodzieżowych grup wsparcia itp.
4. Zapewnienie możliwości pełnej realizacji orzeczeń sądowych nieletnich o umieszczeniu w placówkach interwencyjnych i resocjalizacyjnych w ramach jednego województwa. Dostosowanie profilu placówek do potrzeb orzecznictwa. Doskonalenie metod pracy tych placówek.
5. Wdrażanie projektu probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych.
6. Organizacja pracy placówek resocjalizacyjnych w systemie progresywnym; tworzenie hosteli jako przejściowych form resocjalizacji oraz systemu usamodzielniania i readaptacji w środowisku.

STANDARDY PROGRAMU

1. Kompleksowe rozwiązywanie zagrożeń społecznych powinno uwzględniać pełen wachlarz zagadnień związanych bezpośrednio i pośrednio z przyczynami, przejawami i skutkami negatywnych zachowań dzieci i młodzieży; należy dążyć do wypracowywania lokalnego, środowiskowego modelu profilaktyki społecznej.
2. W planowaniu zarówno rozwiązań ogólnych, jak i szczegółowych niezbędne jest uwzględnienie środków:
  - prawnych,
  - organizacyjnych,
  - materialnych,
  - motywacyjnych,
  - propagandowych, edukacyjnych i wychowawczych,
  - kontroli i przymusu,
  - analizy naukowej.
3. Priorytet w polityce wobec problemów niedostosowania społecznego oraz przystępczości dzieci i młodzieży uzyskuje działalność zmierzająca do:
  - zapewnienia pomocy jednostkom z grupy ryzyka społecznego;
  - równoczesnego rozwoju swoistej infrastruktury prewencyjnej;
  - powszechnej edukacji społecznej.
4. Działania profilaktyczne muszą być kierowane równolegle do dzieci i młodzieży zagrożonej i niedostosowanej oraz do ich środowiska rodzinnego i rówieśniczego. Model profilaktyki niedostosowania społecznego oraz przystępczości wśród dzieci i młodzieży powinien być interdyscyplinarny, kompleksowy i skoordynowany.

W skali mikrospołecznej powinien koncentrować się na jednostce, jej zagrożeniach i potrzebach, dostępności i adekwatności proponowanych form pomocy. W skali makrospołecznej wymaga się rozwiązań o charakterze ogólnokrajowym, zarówno w sferze rozwiązań prawnych, jak i w sferze materialnej związanej z pełnosprawnym funkcjonowaniem rodziny (praca, dochód, mieszkanie) oraz wszelkich instytucji odpowiedzialnych za socjalizację i rozwój młodego pokolenia.
5. Podstawą podejmowania przedsięwzięć profilaktycznych powinna być indywidualna i środowiskowa diagnoza oraz systematyczny monitoring i ocena efektywności podejmowanych działań.
6. Programy szczegółowe powinny być zróżnicowane pod względem zakresu, nasilenia, rodzaju i stopnia profesjonalności działań oraz ich dostosowania do faktycznych potrzeb odbiorców i realnych możliwości kontynuowania, rozwoju i doskonalenia działań.

7. Skuteczność działań mających na celu zapobieganie niedostosowaniu społecznemu oraz przeszpeczości dzieci i młodzieży w znacznej mierze zależy od podejmowania **dostatecznie wczesnych** (*uprzedzających*), **odpowiednio intensywnych, właściwie ukierunkowanych, różnorodnych oraz skoordynowanych działań profilaktycznych**.
8. Działania realizowane w ramach programu winny być skoordynowane z gminnymi programami profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, w szczególności z realizacją programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży, systemem pomocy dzieciom z grupy ryzyka oraz systemem przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
9. Koordynatorami Programu zgodnie ze swoją właściwością i kompetencją są:
  - na poziomie centralnym: Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, Minister Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Minister Edukacji Narodowej i Sportu, Minister Zdrowia i Minister Sprawiedliwości,
  - na poziomie wojewódzkim: w zakresie zadań rządowych – wojewoda, w zakresie zadań samorządowych – marszałek województwa,
  - na poziomie powiatu – starosta. Postuluje się utworzenie przy staroście samodzielnego stanowiska koordynatora ds. zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przeszpeczości wśród dzieci i młodzieży, który konsolidowałby wszystkie podmioty odpowiedzialne za dobro dzieci i rodzin w powiecie, koordynował prace związane z wdrażaniem programu oraz był odpowiedzialny za jego efektywną realizację,
  - na poziomie gminy - wójt (burmistrz i prezydent miasta).

Programy modułowe

Procedury

postępowania nauczycieli
i metody współpracy szkół z policją
w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży
przestępczością i demoralizacją,
w szczególności narkomanią, alkoholizmem
i prostytutką

NAZWA PROGRAMU:

PROCEDURY POSTĘPOWANIA NAUCZYCIELI I METODY WSPÓŁPRACY SZKÓŁ Z POLICJĄ W SYTUACJACH ZAGROŻENIA DZIECI ORAZ MŁODZIEŻY PRZESTĘPCZOŚCIĄ I DEMORALIZACJĄ, W SZCZEGÓLNOŚCI NARKOMANIĄ, ALKOHOLIZMEM I PROSTYTUCJĄ

WSTĘP

Wśród różnorodnych przejawów demoralizacji za najbardziej niepokojące i zagrażające zdrowiu dzieci i młodzieży uznaje się narkomanię, alkoholizm i prostytucję. Są to zjawiska, wobec których żaden dorosły nie powinien pozostawać obojętny, zwłaszcza, że zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży najczęściej ze sobą współwystępują. Picie alkoholu czy odurzanie się narkotykami współwystępuje z zachowaniami agresywnymi, przestępczymi, wczesną inicjacją seksualną. Wszystkie te czynniki mogą być przyczyną nawiązywania kontaktów z grupami przestępczymi, a w dalszej kolejności popełniania przestępstw.

Szczególny obowiązek reagowania na niepokojące sygnały zachowania uczniów spoczywa na nauczycielach. Szkoła, z racji powszechnego charakteru i funkcji jest terenem na którym w różnym stopniu i w różnej postaci, ujawniają się niemal wszystkie nurtujące młodzież problemy. Szkoła zobowiązana jest do wczesnego rozpoznawania niedostosowania społecznego i podejmowania stosownych oddziaływań profilaktycznych, wychowawczych, a wobec uczniów niedostosowanych - działań resocjalizujących.

Jednakże wiele wysiłków mających na celu eliminowanie przyczyn i przejawów zaburzeń okazuje się mało trafnych i nieskutecznych. Na terenie szkoły dochodzi do zdarzeń, które bezpośrednio zagrażają bezpieczeństwu i zdrowiu (czasem nawet życiu) uczniów. Nauczyciel częstokroć czuje się osamotniony i bezradny w sytuacji kiedy ma do czynienia z zachowaniem w żadnym stopniu nie mieszczącym się w regulaminie szkoły, a nierzadko będącym czynem karalnym lub przestępstwem.

Właściwa, adekwatna do sytuacji reakcja wychowawcy, pedagoga, dyrektora oraz powiadomienie w razie potrzeby stosownych instytucji mogą w istotnym stopniu zwiększyć skuteczność oddziaływań. Bardzo ważne jest umiejętne, w pełni profesjonalne przeprowadzenie interwencji z zachowaniem wszelkich praw zarówno dzieci uczestniczących w zdarzeniu, jak i ich rodziców.

W zależności od okoliczności zdarzeń, kategorii popełnionego czynu oraz wieku sprawców – postępowanie wobec ucznia będzie różne.

CEL PROGRAMU

1. Usprawnienie i zwiększenie trafności oraz skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością i demoralizacją.
2. Wypracowanie metod współpracy szkoły z policją.

Procedury postępowania nauczycieli w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży demoralizacją

Podstawowym aktem prawnym regulującym zasady postępowania policji z nieletnimi sprawcami czynów karalnych jest ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Policja zgodnie z art. 37 ustawy, w wypadkach nie cierpiących zwłoki zbiera i utrwała dowody czynów karalnych, w razie potrzeby dokonuje ujęcia nieletniego, a także wykonuje czynności zlecone przez sędziego rodzinnego.

Dokumentem wewnętrznym uściślającym te zasady jest Zarządzenie nr 590 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2003 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.

Do podejmowania działań interwencyjnych w sytuacjach kryzysowych w szkole zobowiązuje *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem. W myśl tego dokumentu szkoły i placówki podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności, gdy dzieci i młodzież używają, posiadają lub rozprawdzają środki odurzające.*

W rozporządzeniu §10 zobowiązuje szkoły i placówki do opracowania, strategii działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych, wobec dzieci i młodzieży zagrożonej uzależnieniem.

Działania interwencyjne.

I. W przypadku uzyskania informacji, że uczeń który, nie ukończył 18 lat, używa alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawia nierząd, bądź przejawia inne zachowania świadczące o demoralizacji,²⁵ nauczyciel powinien podjąć następujące kroki:

²⁵ Naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, wścążęstwo, udział w działalności grup przestępczych – art.4 §1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

1. Przekazać uzyskaną informację wychowawcy klasy.
2. Wychowawca informuje o fakcie pedagoga/psychologa szkolnego i dyrektora szkoły.
3. Wychowawca wzywa do szkoły rodziców (prawnych opiekunów) ucznia i przekazuje im uzyskaną informację. Przeprowadza rozmowę z rodzicami oraz z uczniem, w ich obecności. W przypadku potwierdzenia informacji, zobowiązuje ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, rodziców zaś bezwzględnie do szczególnego nadzoru nad dzieckiem. W toku interwencji profilaktycznej może zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym.
4. Jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, szkoła pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub policję (*specjalistę ds. nieletnich*).
5. Podobnie, szkoła powiadamia sąd lub policję, jeżeli wykorzystywała wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczych, (*rozmowa z rodzicami, ostrzeżenie ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem, itp.*), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.
6. Jeżeli zachowania świadczące o demoralizacji przejawia uczeń który ukończył 18 lat, a nie jest to udział w działalności grup przestępczych czy popełnienie przestępstwa, to postępowanie nauczyciela powinno być określone przez wewnętrzny regulamin szkoły.
7. W przypadku uzyskania informacji o popełnieniu przez ucznia, który ukończył 17 lat, przestępstwa ściganego z urzędu lub jego udziału w działalności grup przestępczych, zgodnie z art. 304 § 2 kodeksu postępowania karnego, szkoła jako instytucja jest obowiązana niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję.

II. W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że na terenie szkoły znajduje się uczeń będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę klasy.
2. Odizolowuje ucznia od reszty klasy, ale ze względów bezpieczeństwa nie pozostawia go samego; stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego życie ani zdrowie.
3. Wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia, ewentualnie udzielenia pomocy medycznej.
4. Zawiadamia o tym fakcie dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły. Gdy rodzice/opiekunowie odmówią odebrania dziecka, o pozostaniu ucznia w szkole, czy przewiezieniu do placówki służby zdrowia, albo przekazaniu go do dyspozycji funkcjonariuszom policji - decyduje lekarz, po

ustaleniu aktualnego stanu zdrowia ucznia i w porozumieniu z dyrektorem szkoły/placówki.

5. Szkoła zawiadamia najbliższą jednostkę policji, gdy rodzice ucznia będącego pod wpływem alkoholu - odmawiają przyjscia do szkoły, a jest on agresywny, bądź swoim zachowaniem daje powód do zgorszenia albo zagraża życiu lub zdrowiu innych osób. W przypadku stwierdzenia stanu nietrzeźwości,²⁶ policja ma możliwość przewiezienia ucznia do izby wytrzeźwień, albo do policyjnych pomieszczeń dla osób zatrzymanych - na czas niezbędną do wytrzeźwienia (maksymalnie do 24 godzin). O fakcie umieszczenia zawiadamia się rodziców/opiekunów oraz sąd rodzinny jeśli uczeń nie ukończył 18 lat.
6. Jeżeli powtarzają się przypadki, w których uczeń (przed ukończeniem 18 lat) znajduje się pod wpływem alkoholu lub narkotyków na terenie szkoły, to szkoła ma obowiązek powiadomienia o tym policji (*specjalisty ds. nieletnich*) lub sądu rodzinnego.
7. Spożywanie alkoholu na terenie szkoły przez ucznia, który ukończył 17 lat, stanowi wykroczenie z art. 43¹ ust. 1 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi. Należy o tym fakcie powiadomić policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tej instytucji.

III. W przypadku, gdy nauczyciel znajduje na terenie szkoły substancję przypominającą wyglądem narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Nauczyciel zachowując środki ostrożności zabezpiecza substancję przed dostępem do niej osób niepowołanych oraz ewentualnym jej zniszczeniem do czasu przyjazdu policji, próbuje (o ile to jest możliwe w zakresie działań pedagogicznych) ustalić, do kogo znaleziona substancja należy.
2. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły i wzywa policję.
3. Po przyjeździe policji niezwłocznie przekazuje zabezpieczoną substancję i przekazuje informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

IV. W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyk, powinien podjąć następujące kroki:

1. Nauczyciel w obecności innej osoby (wychowawca, pedagog, dyrektor, itp.) ma prawo żądać, aby uczeń przekazał mu tę substancję, pokazał zawartość torby szkolnej oraz kieszeni (we własnej odzieży), ewentualnie innych przedmiotów budzących podejrzenie co do ich związku z poszukiwaną substancją. Nauczyciel nie ma prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży ani teczek ucznia - jest to czynność zastrzeżona wyłącznie dla policji.

²⁶ Stężenie we krwi powyżej 0,5 ‰ alkoholu lub w wydychanym powietrzu powyżej 0,25 mg alkoholu w 1 dm³.

2. O swoich spostrzeżeniach powiadamia dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów ucznia i wzywa ich do natychmiastowego stawiennictwa.
3. W przypadku, gdy uczeń, mimo wezwania, odmawia przekazania nauczycielowi substancji i pokazania zawartości teczki, szkoła wzywa policję, która przeszukuje odzież i przedmioty należące do ucznia oraz zabezpiecza znalezioną substancję i zabiera ją do ekspertyzy.
4. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, nauczyciel, po odpowiednim zabezpieczeniu, zobowiązany jest bezzwłocznie przekazać ją do jednostki policji. Wcześniej próbuje ustalić, w jaki sposób i od kogo, uczeń nabył substancję. Całe zdarzenie nauczyciel dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę z ustaleń wraz ze swoimi spostrzeżeniami.

UWAGA:

Zgodnie z przepisami ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii - w Polsce karalne jest:

- posiadanie każdej ilości środków odurzających lub substancji psychotropowych;
- wprowadzanie do obrotu środków odurzających;
- udzielanie innej osobie, ułatwianie lub umożliwianie ich użycia oraz nakłanianie do użycia;
- wytwarzanie i przetwarzanie środków odurzających.

Każde z wymienionych zachowań jest czynem karalnym w rozumieniu przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, jeśli sprawcą jest uczeń, który ukończył 13 lat, a nie ukończył 17 lat.

Z przestępstwem mamy do czynienia jeżeli któryś z wymienionych czynów popełni uczeń, po ukończeniu 17 lat. W takiej sytuacji mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego.

Jeżeli przestępstwo ma miejsce na terenie szkoły, należy wezwać policję.

W każdym przypadku popełnienia czynu karalnego przez ucznia, który nie ukończył 17 lat należy zawiadomić policję lub sąd rodzinny, a w przypadku popełnienia przestępstwa przez ucznia, który ukończył 17 rok życia prokuratora lub policję (art. 4 Upn i art. 304 Kpk).

V. Postępowanie wobec ucznia – sprawcy czynu karalnego lub przestępstwa:

- niezwłoczne powiadomienie dyrektora szkoły,
- ustalenie okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia,

- przekazanie sprawcy (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) dyrektorowi szkoły, lub pedagogowi szkolnemu pod opiekę,
- powiadomienie rodziców ucznia-sprawcy,
- niezwłoczne powiadomienie policji w przypadku gdy sprawa jest poważna (rozbój, uszkodzenie ciała, itp.), lub sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość nie jest nikomu znana,
- zabezpieczenie ewentualnych dowodów przestępstwa, lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa i przekazanie ich policji (np. sprawca rozboju na terenie szkoły używa noża i uciekając porzuca go lub porzuca jakiś przedmiot pochodzący z kradzieży).

VI. Postępowanie nauczyciela wobec ucznia, który stał się ofiarą czynu karalnego

- udzielenia pierwszej pomocy (przedmedycznej), bądź zapewnienia jej udzielenia poprzez wezwanie lekarza, w przypadku kiedy ofiara doznała obrażeń,
- niezwłoczne powiadomienie dyrektora szkoły,
- powiadomienie rodziców ucznia,
- niezwłoczne wezwanie policji w przypadku, kiedy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia.

W przypadku znalezienia na terenie szkoły broni, materiałów wybuchowych, innych niebezpiecznych substancji lub przedmiotów, należy zapewnić bezpieczeństwo przebywającym na terenie szkoły osobom, uniemożliwić dostęp osób postronnych do tych przedmiotów i wezwać policję - tel.997 lub 112.

Metody współpracy szkoły z policją

W ramach długofalowej pracy profilaktyczno – wychowawczej szkoła i policja utrzymują stałą, bieżącą współpracę w zakresie profilaktyki zagrożeń.

Koordinatorami współpracy powinni być: pedagog/psycholog szkolny oraz specjalista ds. nieletnich i patologii właściwej jednostki policji.

Do współpracy ze szkołą zobowiązany jest także dzielnicowy, w rejonie którego znajduje się szkoła/placówka.

Pracownicy szkoły wyznaczeni do współpracy z policją, specjaliści ds. nieletnich i patologii oraz dzielnicowi powinni wspólnie ustalić wzajemnie zasady kontaktu, by móc na bieżąco wymieniać informacje i rozwiązywać problemy związane z bezpieczeństwem i dobrem uczniów.

W ramach współpracy policji ze szkołą organizuje się:

- spotkania pedagogów szkolnych, nauczycieli, dyrektorów szkół z zaproszonymi specjalistami ds. nieletnich i patologii, podejmujące tematykę zagrożeń przestępczością oraz demoralizacją dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym,
- spotkania tematyczne młodzieży szkolnej z udziałem policjantów m.in. na temat odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, prawnych aspektów narkomanii, wychowania w trzeźwości itp. oraz z młodszymi uczniami, na temat zasad bezpieczeństwa, zachowań ryzykownych oraz sposobów unikania zagrożeń,
- informowanie policji o zdarzeniach na terenie szkoły wypełniających znamiona przestępstwa, stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia uczniów oraz przejawach demoralizacji dzieci i młodzieży,
- udzielanie przez policję pomocy szkole w rozwiązywaniu trudnych, mogących mieć podłoże przestępcze problemów, które zaistniały na terenie szkoły,
- wspólny – szkoły i policji - udział w lokalnych programach profilaktycznych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom oraz zapobieganiem demoralizacji i przestępczości nieletnich.

UWAGA:

Policja powinna być wzywana do szkoły w sytuacjach, o których mowa w „Procedurach (...)” albo, gdy wyczerpane zostaną środki możliwe do zastosowania przez szkołę w określonej sytuacji, w których obecność policji jest konieczna.

Każda, dotycząca uczniów wizyta policjanta w szkole, powinna być wcześniej zasygnalizowana dyrektorowi, lub uzgodniona z innym pracownikiem szkoły.

Podstawy prawne stosowanych procedur:

- 1) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich /tekst jednolity Dz. U. z 2002 r. Nr 11 poz.109, z późn. zm./ oraz przepisy wykonawcze w związku z ustawą.
- 2) Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi /Dz. U. Nr 35, poz.230 z późn. zm./.
- 3) Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii /Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198/.
- 4) Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji /Dz. U. Nr 30 poz. 179 z późn. zm./.
- 5) Zarządzenie Nr 590 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2003 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.
- 6) Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty /Dz.U. z 1996 r. Nr 67 poz. 329, z późn. zm./.
- 7) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem /Dz.U. Nr 26 poz.226/.

Działania zmierzające do osiągnięcia założonych celów oraz podmioty odpowiedzialne za ich realizację

Wdrożenie i realizacja „Procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką”:

1. Zapoznanie szkół i pedagogów z „Procedurami (...)”
  - kampania informacyjna,
  - publikacje,
  - szkolenia.
2. Kontynuowanie współpracy pomiędzy policją a placówkami oświatowymi w zakresie realizacji zadań określonych w „Procedurach (...)”
  - utrzymywanie stałych, roboczych kontaktów,
  - organizowanie wspólnych szkoleń z uwzględnieniem problematyki ujętej w „Procedurach (...)”,
  - wzajemna wymiana informacji o zagrożeniach i zdarzeniach występujących na terenie szkoły.

Czas realizacji

Ujęte w Programie Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży „Procedury (...)” stanowią element działania bieżącego, z uwagi na fakt, że określone działania poszczególnych podmiotów regulowane są stosownymi przepisami prawa.

Podmioty odpowiedzialne za koordynację i monitoring programu

Podmiotem odpowiedzialnym za koordynację i monitoring jest Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.

Rola policji w realizacji „Procedur (...)” sprowadza się do profesjonalnego reagowania na zdarzenia ujęte w „Procedurach (...)” w ramach ustawowych obowiązków.

Źródła finansowania

Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oszacowało, że roczny koszt zadań realizowanych przez ten resort w ramach Programu będzie wynosił co najmniej 2 700 000 zł. (dwa miliony siedemset tysięcy złotych). W roku 2004 na realizację zadań określonych w programach modułowych resort edukacji narodowej i sportu zamierza przeznaczyć 2 950 000 zł (dwa miliony dziewięćset pięćdziesiąt tysięcy złotych).

NAZWA PROGRAMU:

PROJEKT SYTEMU POMOCY METODYCZNEJ DLA OSÓB PRACUJĄCYCH Z MŁODZIEŻĄ ZAGROŻONĄ NIEDOSTOSOWANIEM SPOŁECZNYM, DEMORALIZACJĄ I PRZESTĘPCZOŚCIĄ Z UWZGLĘDNIENIEM INTERWENCJI KRYZYSOWEJ W RODZINIE

ZAŁOŻENIA I CELE PROGRAMU

Założeniem programu jest dotarcie z różnymi formami szkoleniowymi do różnorodnych adresatów, o odmiennym poziomie kompetencyjnym oraz poziomie i kierunku wykształcenia. Realizacja ma służyć przede wszystkim poszerzeniu wiedzy osób bezpośrednio pracujących z dziećmi i młodzieżą, zarówno w placówkach wychowawczych, jak i w szkołach na temat niedostosowania społecznego.

Pomoc metodyczna realizowana w ramach niniejszego programu ma charakter uzupełniający, komplementarny do posiadanego wykształcenia, w szczególności ma na celu zwiększenie kompetencji zawodowych adresatów programu, a w szczególności:

- uwrażliwienie osób pracujących z dziećmi i młodzieżą na ich potrzeby i problemy,
- aktualizowanie wiedzy na temat różnych przejawów patologii społecznej, niedostosowania społecznego, jego przyczyn, przejawów i skutków,
- stworzenie możliwości zdobycia umiejętności niezbędnych w pracy z dziećmi z grupy ryzyka społecznego oraz niedostosowanymi społecznie,
- doskonalenie umiejętności pracowników administracji i nadzoru w zakresie planowania, nadzorowania i kierowania programami z dziedziny profilaktyki społecznej oraz resocjalizacji.

ADRESACI OFERTY POMOCY METODYCZNEJ:

Osoby o różnym poziomie kompetencyjnym (*umiejętności praktycznych*) oraz kierunku i poziomie wykształcenia, a w szczególności:

- pracownicy socjalni, środowiskowi, pedagodzy uliczni, wolontariusze pracujący na rzecz lokalnych środowisk, szczególnie młodzieży z wielkomiejskich blokowisk, terenów popegeerowskich, młodzieżowych grup nieformalnych (świadczące usługi) na rzecz rodzin tzw. problemowych, w tym: dotkniętych bezrobociem, z problemem alkoholowym i innymi uzależnieniami, niewydolnych wychowawczo i niezaradnych życiowo, przestępczych itp.,

- pracownicy instytucji administracyjnych i samorządowych zajmujący się polityką społeczną, organizacją opieki nad dzieckiem i resocjalizacją małoletnich i nieletnich oraz nadzorem pedagogicznym,
- pracownicy instytucji/placówek bezpośrednio pracujący z młodzieżą, placówek opiekuńczo-wychowawczych, resortu opieki społecznej oraz pracowników sprawujących nadzór nad tymi placówkami (m.in. domów dziecka, pogotowi opiekuńczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, etc.),
- pracownicy pedagogiczni placówek wychowania pozaszkolnego (m.in. burs, internatów, ogrodów jordanowskich, etc.), pedagodzy szkolni, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych,
- kuratorzy sądowi, policjanci (specjaliści ds. nieletnich), pracownicy OHP (wychowawcy), straży miejskiej,
- przedstawiciele organizacji pozarządowych i kościołów.

ORGANIZACJA POMOCY METODYCZNEJ

1. Szkolenia organizowane będą, w zależności od treści i odbiorców, w trybie kaskadowym lub liniowym przez centralne placówki uprawnione do prowadzenia kształcenia lub doskonalenia wskazane lub wybrane w drodze konkursu przez resorty uczestniczące w programie.

2. Koordynatorem programów edukacyjnych na poziomie centralnym będzie Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, które przygotuje:

- minimum programowe wspólne dla przedstawicieli różnych grup zawodowych i poziomu wykształcenia;
- oferty programowe dla poszczególnych grup zawodowych;
- kryteria uzyskiwania certyfikatów dla liderów wojewódzkich.

3. Szkolenia dla pracowników resortu gospodarki, pracy i polityki społecznej odbywać się będą na poziomie samorządu województwa i samorządu powiatu, zgodnie z zadaniami z zakresu pomocy społecznej wynikającymi z ustawy z dn. 29 listopada 1990r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 r. Nr 64, poz.414 z późn. zm.).

- Szkolenie zawodowe kadr pomocy społecznej (*art. 11b ust.1 pkt 3 ustawy*) należy do zadań realizowanych przez samorząd województwa. Organizatorem szkoleń wojewódzkich liderów w zakresie metodyki pracy z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym i przestępczością będą Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Szkolenia obejmą pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie, ośrodków interwencji kryzysowej, placówek opiekuńczo-wychowawczych.

- Szkolenie pracowników instytucji pomocy społecznej z terenu powiatu będą prowadzić powiatowe centra pomocy rodzinie (w ramach realizacji zadania wynikającego z art.10a pkt 8 ustawy o pomocy społecznej to znaczy zapewnienia doskonalenia zawodowego kadr pomocy społecznej z terenu powiatu).

PODMIOTY REALIZUJĄCE PROGRAM I ICH ZADANIA

Lp.	Poziom centralny	Poziom wojewódzki
1.	Uruchomienie banku danych na temat realizowanych programów w Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.	Opracowanie wojewódzkich map problemów z propozycjami adekwatnych działań. Rozpoznanie podmiotów aktywnych w dziedzinie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży. Wsparcie – wyróżnienie podmiotów stosujących rozwiązania modelowe możliwe do szerokiego upowszechniania (w tym programy gminne wyróżnione przez resort edukacji).
2.	Upowszechnienie przykładów dobrej praktyki.	Zainteresowanie sejmików województw problematyką niedostosowania i przestępczości wśród dzieci i młodzieży w celu zabezpieczenia środków na realizację programów profilaktycznych na obszarach ich działania.
3.	Opracowanie programu dla województw-kuratoriorów MENiS i CMPP-P.	Opracowanie wojewódzkiego programu działań wspierających gminy w zakresie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży na podstawie ram określonych w programie opracowanym przez MENiS i CMPP-P.
4.	Kontynuacja konkursu na najlepsze programy gminne.	Propagowanie konkursu; wykorzystanie dorobku wojewódzkiego.
	Wydanie poradnika dotyczącego tworzenia programów profilaktycznych oraz korzystania z już istniejących.	Upowszechnianie programów zawartych w wydawnictwie.
	Propagowanie idei, marketing, reklama witryna internetowa, foldery, ulotki, materiały informacyjne i szkoleniowe (także do pobrania) na stronie internetowej.	

PRZYKŁADOWE TREŚCI I FORMY ZAJĘĆ

1. Zajęcia wspólne – program obligatoryjny:

- profilaktyka społeczna, pojęcie, istota, metody, zasady; kierunki działań profilaktycznych kierowanych do różnych grup odbiorców, w szczególności do: dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli,
- dziecko niedostosowane społecznie – charakterystyka, metody diagnozy, organizacja pomocy, metody prac,
- rodzina problemowa i dysfunkcyjna, organizacja współpracy, pomocy, interwencji,
- zadania różnych instytucji, organizacji i służb pomocowych; lokalne systemy pomocy,
- poradnictwo prawne, psychologiczno-pedagogiczne, społeczne; organizacja i zakres działania,
- podstawowa wiedza prawna,
- umiejętności interpersonalne: komunikacja, mediacje, negocjacje, asertywność.

2. Zajęcia warsztatowe dla osób pracujących z dzieckiem niedostosowanym społecznie i rodziną problemową:

- aktywne i nowoczesne metody pracy z młodzieżą z grupy ryzyka społecznego i rodzinami,
- kształcenie umiejętności wychowawczych,
- sposoby rozpoznawania sytuacji problemowych i wczesna interwencja,
- negocjacje, mediacje rodzinne,
- komunikacja, asertywność,
- trening umiejętności społecznych,
- radzenie sobie w sytuacjach trudnych: konflikt i jego istota; rozwiązywanie problemów,
- komunikowanie się, a style radzenia sobie z przejawami patologii rozwoju i funkcjonowania psychospołecznego,
- rozwijanie umiejętności dostrzegania potrzeb drugiego człowieka i zadbania o swoje potrzeby,
- poczucie własnej wartości wychowanka i wychowawcy (obraz własnej osoby, samoocena).

3. Zajęcia warsztatowe dla osób tworzących i zarządzających projektami:

- analiza potrzeb lokalnych,

- budowa programów profilaktycznych na poziomie klasy, grupy, szkoły placówki, gminy, powiatu, województwa itp.,
- planowanie finansów, pozyskiwanie środków, organizacja obsługi i rozliczanie programu,
- organizacja kampanii,
- pomiar klimatu społecznego towarzyszącego realizacji programu,
- budowa narzędzi ewaluacyjnych, ocena efektywności programu.

4. Edukacja prawna m.in.:

- podstawy interwencji,
- prawo rodzinne,
- postępowanie w sprawach nieletnich i przepisy wykonawcze,
- prawa człowieka oraz prawa dziecka.

PRZEWIDYWANE EFEKTY

- Zwiększenie kompetencji i poprawa jakości pracy uczestników szkoleń. Uzyskanie wiedzy na temat zaburzeń rozwoju, dewiacji, niedostosowania społecznego, patologii społecznej i innych zagrożeń oraz sposobów radzenia sobie z nimi i udzielania pomocy osobom zagrożonym,
- umiejętność budowania lokalnych programów profilaktyki społecznej i resocjalizacji,
- uzyskanie wzajemnego wsparcia merytorycznego i zawodowego,
- tworzenie dobrego klimatu w relacjach różnych służb pomocowych,
- wymiana doświadczeń zawodowych,
- wypracowanie typowych programów, kryteriów naboru i optymalnych warunków organizacji szkoleń.

ORIENTACYJNE KOSZTY I FINANSOWANIE PROGRAMU

Przy założeniu, że większość szkoleń będzie miało charakter kursów doskonalących, na które należy przewidzieć minimum 50 godzin, biorąc pod uwagę liczbę 4 tys. osób wymagających stałego doskonalenia, łączny koszt realizacji „zajęć wspólnych” wyniósłby około 1600 tys. zł wg kalkulacji: 4 tys. uczestników (po 50 godzin w ciągu 7. dni) x 400 zł = 1600 tys. zł.

Ponadto należy wziąć pod uwagę, iż koszty wydawnicze materiałów szkoleniowych, reklamowych (w formach tradycyjnych i poprzez Internet), korespondencji, przejazdów mogą zwiększyć tę kwotę o około 5%.

Wynika stąd, że koszt doskonalenia średnio na województwo wynosi ok. 1 mln zł.

NADZÓR I MONITORING ORAZ EWALUACJA PROGRAMU

Przewiduje się możliwość nadzoru merytorycznego prowadzonego przez pracowników pedagogicznych resortów uczestniczących w programie, albo upoważnionych przez nich ekspertów.

W celu sprawdzenia efektywności zaproponowanego programu należałoby przeprowadzić jego pilotażową wersję, chociażby w strukturze jednego województwa. Następnie po wprowadzeniu programu, jako obligatoryjnego – proponuje się dokonywanie *ewaluacji* poszczególnych zajęć w formie ankiet dla uczestników i opracowywanie raportów podsumowujących.

Kwestię monitoringu zajęć prowadzonych przez liderów wojewódzkich wyszkolonych centralnie w systemie kaskadowym ustalą zainteresowane tym szkoleniem Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.

W tym kontekście uważamy, że pomoc metodyczna obejmująca różne grupy zawodowe winna być usytuowana przy urządach marszałkowskich.

POST SCRIPTUM

W celu ułatwienia dochodzenia do sformułowania i uruchomienia SYSTEMU, poniżej zamieszczamy wybrane fragmenty z dokumentu MENiS z listopada 2001 r. przeznaczonego do upowszechniania w środowiskach lokalnych pt.: „Gminny system przeciwdziałania niedostosowaniu społecznemu wśród dzieci i młodzieży”.

Sz szczególnie istotne są podstawy prawne działań aktualnych i tych, które będą podejmowane w przyszłości, np. formalnych ustaleń na podstawie porozumień międzyresortowych.

Spośród przedstawionych propozycji zadań za najważniejsze uznano (...):

1. Podpisanie porozumienia między Ministrami Edukacji Narodowej i Sportu, Sprawiedliwości, Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji.
2. Współpracę instytucji centralnych i wojewódzkich realizujących zadania związane z profilaktyką niedostosowania społecznego i przestępczości wśród dzieci i młodzieży.
3. Stworzenie systemu współfinansowania programów profilaktycznych przeznaczonych dla tej grupy dzieci i młodzieży.
4. Organizowanie systemu pomocy psychologicznej dla ofiar przemocy oraz dla młodzieży, która weszła w konflikt z prawem.

Probacja alternatywna

dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i
zakładach poprawczych

NAZWA PROGRAMU

PROBACJA ALTERNATYWNA DLA POBYTU MŁODZIEŻY W PLACÓWKACH RESOCJALIZACYJNYCH I ZAKŁADACH POPRAWCZYCH

WSTĘP

Probacja²⁷, jako instytucja jest środkiem alternatywnym, wobec nieletnich stosowanym w zamian za środek poprawczy. Nawiązując do łacińskiego źródłosłowu, to swoista próba polegająca na zamianie środka (surowszego) wykonywanego w warunkach resocjalizacyjnej placówki stacjonarnej na organizację procesu resocjalizacji w środowisku otwartym. Metodę tę traktuje się również jako progresywną formę procesu resocjalizacji polegającą na skracaniu pobytu nieletniego w zakładzie na rzecz readaptacji społecznej w środowisku otwartym, w warunkach stale zmniejszającej się funkcji izolacyjnej i interwencyjnej i pomocniczej organu realizującego orzeczenie.

W świetle przepisów prawa karnego, probacja to pozostawienie sprawcy na próbę w warunkach wolnościowych pod nadzorem wyspecjalizowanego organu tj. kuratora sądowego.

Probacja wobec nieletnich realizowana jest poprzez następujące instytucje prawne:

- nadzór nad nieletnim sprawcą czynu karalnego,
- umieszczenie w ośrodku kuratorskim,
- nadzór nad nieletnim umieszczonym na czas określony poza zakładem poprawczym,
- nadzór nad nieletnim warunkowo zwolnionym z zakładu poprawczego,
- nadzór kuratora nad małoletnim przy ograniczeniu władzy rodzicielskiej,
- nadzór kuratora w sprawach o obowiązku poddania się leczeniu odwykowemu osób uzależnionych od alkoholu.

Wykorzystując mocne strony nieletniego, jego rodziny, otoczenia, kuratora, wychowawcy - tworzy się lepsze możliwości do życia zgodnego z zasadami współżycia społecznego, głównie poprzez wzmocnienie odpowiedzialności na wszystkich etapach postępowania w sprawach nieletnich.

Objęcie pomocą i oddziaływaniem wychowawczym nieletnich naruszających normy prawne lub mających trudności w integracji społecznej może odbywać się za pośrednictwem:

- wymiaru sprawiedliwości poprzez rozbudowę systemu kurateli,

²⁷ - łac. *probatio*: próba; uznanie; przyjęcie od *probare*: próbować, badać; aprobować; dowieść.

- samorządowych służb (ośrodków) socjalnych poprzez rozwój różnorodnych placówek profilaktyczno-wychowawczych i form pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnych,
- innych podmiotów publicznych i niepublicznych prowadzących statutową działalność na rzecz opieki profilaktyczno-wychowawczej i resocjalizacyjnej.

Przyjmuje się, że skoordynowanie działań służb (wymiaru sprawiedliwości i socjalnych tj. kuratorów, pracowników socjalnych oraz innych podmiotów) w jeden system probacji alternatywnej przyczyni się do zwiększenia efektywności zastosowanych środków probacyjnych, a ponadto:

- pobudzi funkcjonowanie kontroli społecznej,
- zwiększy orientację dotyczącą potrzeb lokalnych,
- pozwoli na przygotowanie indywidualnych programów probacji, readaptacji i usamodzielniania poprzez tworzenie miejsc zamieszkania oraz pracy dla młodzieży opuszczającej placówki resocjalizacyjne, zakłady poprawcze i karne.

Dotychczas proces wprowadzania probacji do praktyki społecznej realizowany jest w Polsce w kilku formach, jako:

- udzielanie pomocy (*finansowej, rzeczowej, psychologicznej, prawnej*) w usamodzielnianiu wychowanków opuszczających placówki resocjalizacyjne i zakłady poprawcze jako warunek społecznej readaptacji wychowanków, szczególnie tych, dla których powrót do środowiska rodzinnego jest niemożliwy,
- zastosowanie procedury mediacyjnej w sprawach karnych nieletnich²⁸ jeśli ofiara i sprawca wyrażą taką chęć. Postępowanie to odbywa się w rodzinnych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych, do których sąd kieruje daną sprawę,
- umieszczanie nieletniego na czas określony poza zakładem poprawczym,²⁹ gdy ocena jego zachowania wskazuje, iż będzie możliwe roztoczenie nad nim skutecznego nadzoru, może zostać umieszczony w szkole z internatem, bursie szkolnej, zakładzie pracy dysponującym hotelem pracowniczym, organizacji młodzieżowej, mającej odpowiednie możliwości zakwaterowania, a także u osoby fizycznej, gwarantującej odpowiednią opiekę i wychowanie nieletniego.

---

²⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 56, poz. 591) będące wykonaniem delegacji ustawowej (art. 3a § 3 ustawy z dnia 26 października 1982 r. z p. zm.).

²⁹ Ustawa o postępowaniu wobec nieletnich z dnia 26 października 1982 r. (Dz.U. Nr 35, poz. 228, z p. zm.) oraz rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. Nr 124, poz. 1359) art. 90, art. 76§ 1.

- warunkowe zwolnienie nieletniego³⁰ z zakładu poprawczego, przy którym sąd ustala dokładny okres próby (od 1 roku do 3 lat), stosując obligatoryjnie w tym okresie wobec nieletniego odpowiednie środki wychowawcze, jak np. nadzór organizacji społecznej, nadzór kuratora lub innej osoby godnej zaufania. Jeśli rodzice lub opiekun prawny nie mogą zapewnić nieletniemu niezbędnych warunków wychowawczych i bytowych, sąd zarządza udzielenie niezbędnej pomocy .

ZAŁOŻENIA I CELE PROGRAMU

W celu szerszego wdrożenia systemu probacji alternatywnej niezbędne jest przyjęcie stosownych regulacji prawnych oraz opracowanie standardów obowiązujących wszystkie służby realizujące to zadanie, czyli wymiar sprawiedliwości, służby socjalne, straż miejską, pracowników Ochotniczych Hufców Pracy, inne podmioty publiczne i niepubliczne.

Celem programu jest:

1. Wypracowanie środowiskowego systemu resocjalizacji nieletnich w warunkach wsparcia i otwartej placówki nieizolacyjnej.
2. Ograniczenie dopływu nieletnich do izolacyjnych placówek resocjalizacyjnych.
3. Poprawa efektywności oddziaływań resocjalizujących.
4. Usprawnienie realizacji orzeczeń sądowych.
5. Zmniejszenie ekonomicznych i społecznych kosztów resocjalizacji nieletnich w zakładach poprawczych.
6. Przygotowanie systemowych rozwiązań stwarzających możliwości zastępowania umieszczania nieletnich w zakładach poprawczych lub po pobycie w nich poprzez umieszczenie w:
  - hostelach,
  - ochotniczych hufcach pracy,
  - ośrodkach kuratorskich,
  - placówkach opiekuńczo-wychowawczych i profilaktyczno-resocjalizacyjnych mogących zapewnić nieletniemu dalszą diagnozę psychologiczną, pedagogiczną i społeczną oraz organizację lub kontynuację procesu resocjalizacji.

W celu przybliżenia idei probacji alternatywnej, przykładowo rozwinięto jej cele realizowane w warunkach hostelu zorganizowanego poza zakładem, gdzie kilku wychowanków samodzielnie, ale pod kontrolą wychowawcy lub kuratora, mieszka,

³⁰ art . art . 86 i 87 i 76 § 1 upn.

uczęszcza do szkoły, pracy, na inne zajęcia w placówkach ogólnodostępnych. Celem probacji w hostelu jest:

- kontynuacja procesu resocjalizacji w warunkach zbliżonych do naturalnych, przeniesienie procesu resocjalizacji na grunt realnego życia społecznego, gdzie poprzez wykonywanie wszystkich niezbędnych czynności (obsługowych, gospodarczych, towarzyskich i innych) można zapewnić trening pełnienia ról społecznych,
- współuczestnictwo w gospodarowaniu i pozyskiwaniu środków na utrzymanie w hostelu zwiększa poczucie samodzielności i odpowiedzialności i wyposaża młodzież w umiejętności niezbędne w samodzielnym życiu,
- zwiększanie umiejętności określenia przez wychowanków własnych możliwości funkcjonowania poza zakładem poprawczym,
- tworzenie szansy urealnienia i utrwalenia efektów procesu resocjalizacji poprzez naturalną internalizację norm i wartości społecznych oraz możliwość trafniejszej oceny dotychczasowych efektów resocjalizacji.

Skuteczne tworzenie systemu probacji wymaga skoordynowanej współpracy służb wymiaru sprawiedliwości (kuratorzy), samorządu terytorialnego (pracownicy socjalni, straż miejska), innych pedagogicznych środowisk lokalnych (pedagodzy szkolni, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych, organizacji pozarządowych działających na rzecz dziecka niedostosowanego społecznie). Ważne jest włączenie do współpracy pracodawców oraz kościołów i związków wyznaniowych.

Zakłada się, że upowszechnienie probacji alternatywnej (...) przyczyni się przede wszystkim do:

- większej indywidualizacji oraz poprawy jakości i skuteczności procesu resocjalizacji,
- zmniejszenia zjawiska (recydywy) powrotności nieletnich do popełniania czynów karalnych,
- zmniejszenia kosztów finansowych i społecznych związanych z pobytem nieletnich w zakładach poprawczych i nieskutecznością tego procesu.

ORGANIZACJA PROGRAMU PROBACJI I SPOSÓB JEJ REALIZACJI

Tworzenie programu probacji alternatywnej wymaga:

- określenia roli i kompetencji koordynatora programu na poszczególnych poziomach odpowiedzialności;
- wyodrębnienia środków finansowych i materialnych niezbędnych do tworzenia zasobów mieszkaniowych przeznaczonych na hostele i „mieszkania chronione” .

ADRESACI PROGRAMU

Adresatami programu są:

- nieletni, wobec których zawieszony został środek poprawczy,
- wychowankowie zakładów poprawczych, którzy spełniają warunki kontynuacji procesu resocjalizacji w środowisku otwartym,
- nieletni, którzy ze względu na niekorzystne warunki środowiskowe nie powinni powrócić do domów rodzinnych,
- małoletni i nieletni pozostający pod nadzorem sądów, zagrożeni patologią społeczną, narażeni na czynniki ryzyka, nie umiejący znaleźć się we współczesnych uwarunkowaniach ekonomiczno-gospodarczych, a także będący uczestnikami postępowania mediacyjnego.

PODMIOTY REALIZUJĄCE PROGRAM I ICH ZADANIA

Program realizowany jest na poziomie administracji rządowej przez:

- 1) Ministerstwo Sprawiedliwości,
- 2) Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu,
- 3) Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej,
- 4) Ministerstwo Zdrowia,
- 5) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – koordynatora programu,

których zadaniem, zgodnie z kompetencjami resortowymi, jest :

- prowadzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży zagrożonej skierowaniem do resocjalizacyjnej placówki całodobowej (młodzieżowego ośrodka wychowawczego),
- organizowanie i prowadzenie mieszkań chronionych, w których w warunkach samodzielnego gospodarowania i dyskretnego nadzoru wychowawczego mieszkałaby młodzież przed opuszczeniem placówki opiekuńczo-wychowawczej,
- zabezpieczanie warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnianych,
- szkolenie sędziów, pracowników socjalnych, nauczycieli, policjantów, wolontariuszy, dyrektorów szkół, placówek w zakresie profilaktyki niedostosowania społecznego i stosowanych metod terapeutycznych,
- monitorowanie realizacji programu za pośrednictwem urzędów wojewódzkich,
- zbieranie raz do roku danych w zakresie realizacji programu.

Na poziomie województwa program realizują w szczególności:

1. Urzędy wojewódzkie, w których koordynatorem jest wojewoda realizujący program we współpracy z prezesem sądu okręgowego, dyrektorem wydziału polityki społecznej i kuratorem oświaty. Do zadań wojewody należy:
  - opiniowanie wniosków i udzielanie dotacji na tworzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, mieszkań chronionych, warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnianych,
  - planowanie potrzeb i wydatków niezbędnych do realizacji programu,
  - zbieranie danych w zakresie realizacji programu i przesłanie ich raz do roku do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.
2. Sądy okręgowe, w okręgu którego znajdują się placówki wykonują nad nimi nadzór przez wyznaczonego sędziego rodzinnego. Nadzór ten polega w szczególności na:
  - kontroli legalności umieszczenia nieletnich poza placówkami,
  - ocenie zgodności z prawem oraz prawidłowości opracowanych programów pobytu poza placówkami,
  - koordynowaniu współpracy partnerów społecznych w zakresie pomocy w procesie usamodzielniania.³¹

Na poziomie powiatu program realizują:

1. Starostwa powiatowe, w których koordynatorem jest starosta oraz działający w jego imieniu dyrektor centrum pomocy rodzinie, współpracujący z prezesem sądu rejonowego, komisjami bezpieczeństwa i porządku publicznego, przedstawicielami placówek o zasięgu powiatowym (*opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych, interwencyjnych, poradni itp.*), organizacji pozarządowych. Do zadań starostwa powiatowego należy w szczególności:
  - opiniowanie wniosków dotyczących tworzenia specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, mieszkań chronionych, warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnianych,
  - zbieranie informacji o realizacji programu i przesyłanie ich raz na kwartał do wojewódzkich wydziałów polityki społecznej,
  - określanie potrzeb w zakresie realizacji programu na rok następny,
  - zlecenie prowadzenia różnorodnych form probacyjnych organizacjom pozarządowym prowadzącym taką działalność na podstawie statutu

³¹ Szczegółowy sposób wykonywania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń w sprawach nieletnich określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 lipca 2001 r. /Dz.U. Nr 81, poz. 886/.

(na podstawie art. 12a ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej, w trybie określonym rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 czerwca 2000r. w sprawie szczegółowych zasad i form współdziałania administracji publicznej z innymi podmiotami oraz wzorów ofert, umów i sprawozdań z realizacji zadań pomocy społecznej (Dz. U. Nr 55, poz. 662), jeżeli organizacje te posiadają odpowiednią bazę, albo wyspecjalizowaną kadre, a powiat, gmina ma niezaspokojone potrzeby w zakresie programu).

2. Sądy rejonowe, które sprawują nadzór nad placówkami w obszarze właściwości sądu oraz nadzór nad prowadzeniem procesu probacji. Nadzór jest wykonywany przez:
- ustalanie i koordynowanie prowadzenia różnorodnych form oddziaływań probacyjnych we współpracy z partnerami samorządowymi i społecznymi,
  - sprawowanie nadzoru przez kuratora w zakresie skuteczności stosowania środków wychowawczych, poprawczych, probacyjnych.

Na poziomie miasta/gminy program realizują:

Urzędy miejskie i gminne, w których koordynatorami są: prezydenci miast, burmistrzowie, wójtowie realizujący zadania probacji za pośrednictwem kierowników ośrodków pomocy społecznej, dyrektorów szkół oraz organizacji pozarządowych działających na terenie miasta/gminy.

Realizacja programu polega na łączeniu działań wielu podmiotów administracji rządowej i samorządowej oraz organizacji pozarządowych, a także łączeniu różnych źródeł finansowania.

ZASIĘG PROGRAMU

Rzeczywisty zasięg programu obejmuje cały kraj, a w szczególności województwa w których mają siedzibę zakłady poprawcze.

Docelowo niezbędne jest stworzenie w każdym województwie:

- **powszechnie dostępnej sieci** różnorodnych form i placówek spełniających warunki probacji, w szczególności: ośrodków kuratorskich, placówek opiekuńczo-wychowawczych tygodniowego pobytu, placówek wsparcia dziennego o charakterze profilaktyczno-wychowawczym i resocjalizacyjnym jak środowiskowe ogniska wychowawcze, świetlice socjoterapeutyczne, ośrodków mediacji i interwencji kryzysowej ochotniczych hufców pracy, hosteli i mieszkań,
- **zwiększenie dostępności** do pomocy udzielanej przez: kuratora sądowego, specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznych, pedagoga rodzinnego, pedagoga ulicznego (wychowawcę podwórkowego itp.).

ETAPOWOŚĆ OSIĄGANIA CELÓW

Pierwszy etap obejmujący rok 2003 zakładał przygotowanie projektu programu oraz jego uzgodnienia na poziomie międzyresortowym.

Drugi etap, przypadający na lata 2004-2005, stanowić będzie czas przygotowania:

- podstaw prawnych stosowania probacji;
- organizacyjnego i merytorycznego - przygotowanie standardów probacji prowadzonej w różnych formach i placówkach;
- kadry: szkolenie sędziów, kuratorów, pracowników placówek;
- tworzenie podstaw bazy - sieci placówek.

Trzeci etap – lata 2006-2009 – właściwa realizacja oraz doskonalenie systemu probacji alternatywnej:

- stworzenie sieci form i placówek probacyjnych odpowiadającej potrzebom w tym zakresie;
- doskonalenie i rozwój metod probacji alternatywnej.

Czwarty etap - ostatni rok 10-letniego wprowadzania probacji obejmowałby ewaluację programu probacji na tle ogólnych zadań wynikających z działania Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży.

Wydaje się wskazane okresowe badanie funkcjonowania programu w odstępach 3-letnich.

PRZEWIDYWANE EFEKTY

- Zmniejszenie powrotności nieletnich do przestępstwa;
- skrócenie pobytu nieletnich w placówkach resocjalizacyjnych typu izolacyjnego;
- obniżenie kosztów procesu resocjalizacji nieletnich;
- aktywizacja służb wymiaru sprawiedliwości, socjalnych, samorządów, organizacji pozarządowych, środowisk lokalnych.

ORIENTACYJNE KOSZTY I FINANSOWANIE PROGRAMU

Realizacja programu wymaga zabezpieczenia środków na utrzymanie dotychczasowej działalności probacyjnej oraz na sukcesywne tworzenie nowych placówek i stanowisk pracy.

Większość środków powinna być pozyskana w wyniku racjonalizacji struktury wydatków w ramach dotychczasowych możliwości, środki mogą pochodzić np. z:

- budżetów zakładów poprawczych na utrzymanie hosteli i mieszkań chronionych;
- wydatków ponoszonych dotychczas na usamodzielnianie wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, resocjalizacyjnych, zakładów poprawczych objętych opieką całkowitą;
- ze środków pozabudżetowych.

Należy zakładać, że średni koszt probacji jednego nieletniego wynosi ok. 150,-zł miesięcznie, co przy 1000 nieletnich rocznie, daje kwotę 1 800 000,-zł rocznie.

Natomiast koszt pobytu nieletniego w hostelu w odniesieniu do kosztu pobytu w zakładzie poprawczym można określić proporcjonalnie 1:2, w przybliżeniu liczbowym wynosiłby 236 zł.

Kwota 1,8 mln zł wydaje się być wysoka, jednakże koszty utrzymania dziecka w placówce stacjonarnej są co najmniej dwudziestokrotnie wyższe, a efekty mniej zadowalające.

Wydatki powinny być zwiększane sukcesywnie, stosownie do możliwości tworzenia pełnego modelu systemu probacji alternatywnej, zgodnie z faktycznymi potrzebami. Zakładając, że w kolejnych etapach gospodarka budżetowa będzie łatwiej przewidywalna, dopływ środków powinien być rytmiczny.

Z uwagi na fakt, że koszty zaniedbań w sferze wczesnej i skutecznej resocjalizacji nieletnich ponosi państwo, to ono w znacznej mierze powinno partycypować w kosztach probacji alternatywnej.

Zainteresowane resorty realizujące program opracują szczegółowe zasady i tryb wnioskowania i udzielania dotacji na cele probacji alternatywnej.

Wysokość dotacji celowej dla powiatu, gminy na realizację zadania ustala się w drodze porozumienia między podmiotami realizującymi program w zależności od:

- liczby dzieci i młodzieży objętych programem,
- przewidywanego kosztu utworzenia placówki, mieszkania itp. i kosztów utrzymania,
- koncentracji czynników patogennych w danym środowisku.

NADZÓR I MONITORING. EWALUACJA PROGRAMU

Realizacja programu jest nadzorowana i monitorowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej za pośrednictwem urzędów wojewódzkich. Dodatkowo realizacja Programu będzie objęta w wyznaczonym

zakresie monitorowaniem przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wyznacza się roczny okres sprawozdawczy.

Zbierane informacje dotyczyłyby następujących danych z poszczególnych województw - w układzie „ogółem” i „w tym na wsi”:

- 1) rzeczywista liczba nieletnich, dzieci i młodzieży objętych programem – narastająco,
- 2) koszt realizacji – ogółem, w tym ze środków własnych,
- 3) koszt utrzymania – ogółem, w tym ze środków własnych,
- 4) środki przeznaczone na zakup niezbędnego sprzętu – ogółem, w tym ze środków własnych,
- 5) liczba ośrodków kuratorskich, w tym uruchomionych w okresie sprawozdawczym,
- 6) liczba placówek wsparcia dziennego na terenie województwa, w których realizowany jest program, w tym uruchomionych w okresie sprawozdawczym,
- 7) liczba innych, niż wymienione, placówek, w których realizowany jest program, wg rodzajów,
- 8) liczba nie realizowanych orzeczeń sądu w sprawach nieletnich, ogółem w tym:
  - o umieszczeniu: w placówce opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacyjnej, ośrodka kuratorskim, zakładzie poprawczym, innych orzeczeń,
- 9) szacunkowa liczba dzieci i młodzieży wymagających zastosowania probacji, nie objętych programem – ogółem, w tym z powodu:
  - braku środków,
  - braku stosownych postanowień sądowych,
  - odmowy korzystania z tej formy pomocy,
  - z innych powodów,
- 10) pilne potrzeby w zakresie: bazy, kadry, szkolenia, środków finansowych, inne.

Wykaz

obowiązujących przepisów stanowiących prawne
podstawy programu.
Propozycje zmiany przepisów

WYKAZ OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW STANOWIĄCYCH PRAWNE PODSTAWY PROGRAMU

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109, Nr 58, poz. 542).
2. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591, z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592, z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2001 r., Nr 142 poz. 1590, z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998r. o administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2001 r., Nr 80, poz. 872).
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.).
8. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2002 r., Nr 147, poz. 1231, z późn zm.).
9. Ustawa z dnia 24 kwietnia 1997 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. z 2003 r., Nr 24, poz. 198, Nr 122, poz. 1143).
10. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r., Nr 67, poz. 329 z późn zm.).
11. Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 z późn zm.).
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2002 r. Nr 7, poz. 58 z późn. zm.).
13. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 56, poz. 591 z późn. zm.).
14. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 października 2001 r. w sprawie ośrodków kuratorskich (Dz.U. Nr 120, poz. 1294).
15. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. Nr 124, poz. 1359).
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniami (Dz.U. Nr 26, poz. 226).
17. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 21 stycznia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka (Dz.U. Nr 10, poz.104).

18. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 września 2000 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz.U. z 2000 r., Nr 80, poz. 900).

19. Zarządzenie Nr 590 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 października 2003r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich

PROPOZYCJE ZMIAN PRZEPISÓW:

Należy podkreślić, iż najlepszym rozwiązaniem byłoby opracowanie nowej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Obecna weszła w życie w 1982 r., od tamtej pory była wielokrotnie nowelizowana, przez co stała się niespójna. Należy zmierzać do opracowania aktu prawnego, który będzie kompleksowo regulował problematykę nieletnich, zawierał własną procedurę i określał zakres praw nieletnich i pozostałych uczestników postępowania w sprawach nieletnich zgodnie z rozwiązaniami przyjętymi w polskim systemie prawnym, standardami europejskimi oraz dokumentami wyznaczającymi międzynarodowe standardy praw dziecka. W pracach nad powyższą ustawą należy wziąć również pod uwagę zmiany, jakie zaszły w obszarze przestępczości i demoralizacji dzieci i młodzieży.

Jednakże do czasu opracowania projektu nowej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich proponuje się następujące zmiany:

1. W ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109):

- w art. 23 § 2 tak, aby obligatoryjnie następowało powiadomienie szkoły o wszczęciu i ukończeniu postępowania w sprawie nieletniego,
- korekty wymaga mechanizm procesowy pociągania do odpowiedzialności karnej nieletnich, którzy po ukończeniu 15 roku życia dopuścili się najcięższych przestępstw wymienionych w art. 10§2 k.k. (Dz. U. z 1997r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.). Obecnie na podstawie art. 42§3 ustawy nie spełnia on należycie swojego zadania,
- konieczne są zmiany dotyczące mechanizmu karania nieletnich sprawców ciężkich przestępstw określonych w art. 10§2 k.k.. Przepis art. 10§3 k.k. wprowadza ograniczenie, że nawet wobec najbardziej zdemoralizowanych sprawców, którzy po ukończeniu 15 roku życia dopuścili się z wyjątkowym okrucieństwem np. zbrodni zabójstwa nie można wymierzyć kary 25 lat pozbawienia wolności,
- obecnie odpowiedzialność nieletnich ogranicza się do popełnionych pomiędzy 13 a 17 rokiem życia czynów zabronionych przez ustawę jako przestępstwo, przestępstwo skarbowe oraz enumeratywnie wymienione art. 1§2 ustawy wykroczenia z: art. 51, 62, 69, 74, 76, 85, 87, 119, 122, 124, 133 lub 143 k.w. Przepis art. 8 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. - Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz.114) wprowadza odpowiedzialność za wykroczenia popełnianie po ukończeniu

- 17 r.ż.. W związku z powyższym czyny nieletnich będące wykroczeniami nie objętymi katalogiem wymienionym w upn mogą być traktowane jedynie, jako przejaw demoralizacji, (art. 1§1 pkt1). Należy rozważyć rozszerzenie tego katalogu o pozostałe wykroczenia lub rezygnację z niego i objęcie zakresem odpowiedzialności nieletnich całego kodeksu wykroczeń,
- konieczne jest dokonanie zmian w art. 40 ustawy, które usprawnią funkcjonowanie policyjnych izb dziecka, a także dodanie delegacji ustawowej do wydania przez *Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji rozporządzenia w sprawie wyposażenia i zabezpieczenia technicznego policyjnych izb dziecka*. Obecnie powyższe zagadnienie uregulowane jest w *Rozkazie nr 6/94 KGP z dnia 27 października 1994 r. w sprawie pełnienia służby przez policjantów w policyjnych izbach dziecka oraz wyposażenia i zabezpieczenia technicznego tych izb*. Wydanie stosownego rozporządzenia MSWiA w tej sprawie jest analogiczne do rozwiązań przyjętych w *rozporządzeniu MSWiA z dnia 21 marca 2003 roku w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych policji przeznaczone dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach*.
2. W art. 109 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59), umożliwiające rozszerzenie działalności ośrodków kuratorskich pod względem podmiotowym. W artykule tym powinna być zawarta delegacja dla Ministra Sprawiedliwości do wydania rozporządzenia określającego tryb i szczegółowe zasady funkcjonowania ośrodków kuratorskich, zakresu ich działalności oraz form nadzoru z uwzględnieniem funkcji profilaktycznej, których odbiorcami będą małoletni.
  3. Uregulowanie ustawą zasad organizacji funkcjonowania zakładów poprawczych oraz schronisk dla nieletnich - obecnie zagadnienie to reguluje *rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz.U. Nr 124, poz. 1359)*.
  4. W przepisach prawnych dotyczących samorządu terytorialnego: ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.), ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.), ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2002 r., Nr 142 poz. 1590 z późn. zm.) należy wprowadzić przepisy zobowiązujące te podmioty do uwzględniania w polityce społecznej zadań związanych z uchwalaniem, finansowaniem i realizacją programów profilaktyki przestępczości i niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży.

5. W art. 38a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) należy rozszerzyć zakres powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli o zadanie dotyczące zapobiegania niedostosowaniu społecznemu oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży.
6. Nowelizacja ustawy z dnia 19 sierpnia 1994r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 z późn. zm.) w celu umożliwienia tworzenia ośrodków szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz poradnictwa i pomocy psychospołecznej.

Przewidywane

skutki finansowe proponowanych
rozwiązań i działań profilaktycznych w zakresie
zapobiegania niedostosowaniu społecznemu dzieci i
młodzieży

Przewidywane skutki finansowe proponowanych rozwiązań i działań profilaktycznych w zakresie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży oraz źródła finansowania programu.

Realizacja Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży rozłożona została na okres 10 lat, przy uwzględnieniu konieczności dokonywania systematycznej ewaluacji programu, a także wprowadzenia zmian prawnych. Na obecnym etapie, bez tych wskaźników, oszacowanie całkowitych kosztów programu jest bardzo trudne. Niektóre z rozwiązań zaproponowanych w programie w pewnych aspektach (np. moduł probacja alternatywna) są nowe w stosunku do obowiązującego systemu.

Jako, że jednym z głównych celów programu jest przeciwdziałanie przystępczości nieletnich należy się spodziewać, że pozytywnym efektem jego realizacji będzie zmniejszanie środków pomocowych przeznaczonych na działania w tym zakresie.

Każdy z resortów powołanych do opracowania i realizacji programu, zgodnie z zarządzeniem Nr 37 Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 marca 2002 r., zobowiązany został do określenia przewidywanych skutków finansowych jego wprowadzenia.

Finansowanie zadań przewidzianych dla **Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu** zaplanowane zostało w części 30 budżetu państwa – Dział „Oświata i wychowanie”. Koszty związane z zatrudnianiem pedagogów szkolnych nie zostały oszacowane w projekcie programu, gdyż zadanie to należy do jednostek samorządu terytorialnego, a środki na ten cel zostały ujęte w części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego.

Zadania przewidziane do realizacji przez resort edukacji narodowej i sportu w ramach programu dotyczą w szczególności:

1. opracowania i wdrożenia „Procedur postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem, prostytutcją”,
2. przygotowania „Projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przystępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie”,
3. przygotowania „Listy rekomendowanych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym i przystępczością”.

Zadanie wymienione w pkt 3 zostało już zrealizowane. Lista 32 rekomendowanych programów profilaktycznych jest dostępna na stronach internetowych Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej / www.cmppp.edu.pl/.

Natomiast na realizację zadań wymienionych w pkt 1 i 2, według Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, trzeba będzie przeznaczyć w przyszłych latach po 2,7 mln zł, z wyjątkiem roku 2004, w którym koszt realizacji zaplanowanych zadań wyniesie 2,95 mln zł.

Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu oszacowało, iż koszty wdrożenia programu na rok 2004 przedstawiają się następująco:

I. Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością, narkomanią, alkoholizmem i prostytutcją.

Realizacja we współpracy z Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej oraz Kuratorami Oświaty.

1. Wdrożenie i realizacja „**Procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością, narkomanią, alkoholizmem i prostytutcją**”:

- kampania informacyjna: 10 000 zł.
- 2. Publikacja „**Procedur...**” w formie broszurki przeznaczonej dla każdej szkoły : 60 000 zł (40 tys. egzemplarzy). *Realizacja w Gospodarstwie Pomocniczym MENiS.*
- 3. Szkolenia wizytatorów, dyrektorów, nauczycieli w zakresie stosowania „**Procedur...**” w szkole (co najmniej 4 regionalne konferencje dla 100 osób) 4x 60 000 zł = 240 000 zł, *zadanie do kontynuacji w roku 2005.*

II. Projekt systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością z uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie.

Realizacja we współpracy z CMPPP i ośrodkami doskonalenia nauczycieli (z wyjątkiem pkt.5).

1. Opracowanie i przygotowanie do wdrożenia programu kursów doskonalących dla osób pracujących z dzieckiem niedostosowanym społecznie i rodziną problemową - 3 000 zł.
2. Szkolenia adresowane w szczególności do pracowników pedagogicznych pracujących z młodzieżą niedostosowaną społecznie - można przeszkolić w ciągu roku średnio 1200 nauczycieli w 30 edycjach szkoleń (jedna edycja: 40 osób x 25 godzin w ciągu 3 dni - 25 000 zł), 30 x 25 000 zł = 750 000 zł. Zadanie do kontynuacji przez następne lata w ramach Programu, *taką samą kwotę należy zaplanować w kolejnych latach - do roku 2008.*
3. Upowszechnianie metody: Trening Zastępowania Agresji / TZA/ wśród pracowników szkół i placówek - 24 edycje (koszt jednej edycji 15 000 zł); możliwość przeszkolenia w ciągu roku 320 nauczycieli, łączny koszt realizacji zadania - 360 000 zł. Z uwagi na

specyfikę szkolenia (12 osób w grupie) i małą liczbę uprawnionych w kraju trenerów zadanie do kontynuacji przez kolejne lata w ramach Programu, *taką samą kwotę należy zaplanować w kolejnych latach - do r. 2008.*

4. Wydanie poradnika metodycznego dla nauczycieli, pedagogów, psychologów, wychowawców p.t., „Szkoła wobec zagrożeń patologiami” - koszt wydania 4.000 egz. wyniesie ok. 27.000 zł - (w tym: koszt druku - 23.000 zł, recenzja - 800 zł, honorarium autorskie - 1.600 zł, redakcja techniczna + korekta - 920 zł).
5. Dofinansowanie programów profilaktycznych adresowanych do młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym, realizowanych przez jednostki nie należące do sektora finansów publicznych w ramach zadań zleconych - 1.500 000 zł.

Realizacja we współpracy z organizacjami pozarządowymi (Fundacja dla Polski, Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego, Związek Harcerstwa Polskiego, Powiślańska Fundacja Społeczna, Fundacja KARAN, Polskie Centrum Mediacji, Stowarzyszenie Integracja i inne realizujące programy: Dzieci ulicy, Wychowawca podwórkowy, Pedagog rodzinny, Stop Przemocy, Trening Zastępowania Agresji, Mediacja środkiem rozwiązywania konfliktów bez przemocy, Chrońmy młodość, Szansa w aktywności i in.).

Kalkulacja kosztów na realizację zadań określonych w projekcie Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przeszłości wśród Dzieci i Młodzieży w mln zł (środki będą ujmowane w części 30, dział „Oświata i wychowanie”).

L.p.	Źródła finansowania	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1.	Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu	1,13	2,95	2,7	2,7	2,7	2,7

Zadanie związane z przygotowaniem do wdrożenia programu, realizowane w roku 2003 zostały już wykonane. Przeznaczono na nie kwotę 1,13 mln zł.

Ministerstwo Sprawiedliwości w oparciu o projekt budżetu na rok 2004 w części 37 – „**Sprawiedliwość**” jako „**Nowe zadania przewidziane do realizacji w 2004 roku, zadania których realizacja kończy się w 2003 roku oraz zadania wynikające z członkostwa w NATO i zadania dotyczące integracji z Unią Europejską**” oszacowało, że koszty związane z realizacją zadań nałożonych na resort sprawiedliwości w związku z realizacją Programu będą przedstawiać się następująco:

1. Zadania realizowane przez zakłady dla nieletnich:
  - w dziale 755 – Wymiar Sprawiedliwości w rozdziale 75513 Zakłady dla nieletnich zostały zaplanowane wydatki w wysokości 74 718 tys. zł., w tym na:
    - wynagrodzenia 27 286 tys. zł,
    - pozapłacowe wydatki bieżące 36 502 tys. zł,
    - wydatki inwestycyjne 10 930 tys. zł,

co obejmuje m.in. adaptacje budynków na zakłady dla nieletnich oraz na 6 dodatkowych etatów na utworzenie ok. 50 nowych miejsc dla wychowanków,

- w dziale 801 – „Oświata i wychowanie” zostały uwzględnione środki na 16 dodatkowych etatów pedagogicznych w wysokości 871 tys. zł na utworzenie nowych miejsc w zakładach dla nieletnich.

Według **Ministerstwa Zdrowia**, na obecnym etapie, rozwiązania zawarte w *projekcie Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży* nie spowoduje dodatkowych skutków finansowych dla budżetu Ministra Zdrowia. Konieczne jest natomiast rozszerzenie delegacji ustawowej zawartej w art.4 ust.3 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 z późn. zm), która umożliwi wydanie przez Prezesa Rady Ministrów rozporządzenia na podstawie którego będą mogły powstać ośrodki szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz poradnictwa i pomocy psychospołecznej. W celu wprowadzenia tej istotnej zmiany konieczna jest nowelizacja wyżej wymienionej ustawy. Działania zmierzające do zmiany tego aktu prawnego są już dalece zaawansowane. Oszacowanie kosztów rozwiązań wynikających z rozporządzenia, nastąpi po jego przyjęciu.

Realizacja Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży nie spowoduje dodatkowych skutków finansowanych dla MSWiA, w tym dla budżetu Policji, ponieważ działania określone w programie modułowym „Procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją, w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przystępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutcją”, należą do jej ustawowych obowiązków, które już obecnie są na bieżąco realizowane.

Kalkulacja wydatków na realizację zadań w latach 2005-2008 zostanie dokonana na podstawie oceny kosztów zadań zrealizowanych w roku 2004.

Wysokość środków finansowych przeznaczonych na realizację zadań będzie uzależniona od możliwości budżetu Państwa .

Istnieje także możliwość dofinansowania zadań określonych w programie z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, jest to związane z koniecznością opracowania przez właściwe podmioty szczegółowych programów odpowiadającym wymogom Unii Europejskiej.

W związku z udziałem jednostek samorządu terytorialnego w realizacji Programu, należy mieć na uwadze, iż przyjęta pod koniec 2003 r. ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego wprowadza nowe zasady finansowania samorządu terytorialnego. Głównym celem ustawy jest większa decentralizacja finansów samorządowych oraz

umożliwienie absorpcji środków unijnych. Nowe przepisy zwiększają zakres przekazywanych jednostkom samorządu terytorialnego zadań finansowanych ze zwiększonych wpływów własnych – udziałów w podatku dochodowym od osób fizycznych i prawnych. Jednocześnie ww. ustawa istotnie ogranicza dotacje i subwencje z budżetu państwa oraz wprowadza mechanizm ustalania subwencji powiązany ze wskaźnikami makroekonomicznymi – wysokością PKB i stopy bezrobocia.

Tabelaryczna prezentacja
programu
zadania, terminy realizacji, odpowiedzialni za realizację
(koordynacja, nadzór)

**TABELA NR 1 - PROGRAM ZAPOBIEGANIA NIEDOSTOSOWANIU SPOŁECZNEMU I PRZESTĘPCZOŚCI
WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY**

Aneks I (projekt ogólny)

Cele	Zadania	Organy i instytucje odpowiedzialne za realizację
<ul style="list-style-type: none"> • Zahamowanie dynamiki wzrostu niedostosowania społecznego. • Eliminowanie i łagodzenie drastycznych przejawów niedostosowania, w szczególności zagrażających zdrowiu i życiu dzieci i młodzieży oraz pozostawiających trwałe niekorzystne dla ich przyszłości skutki. • Wypracowanie trwałego modelu i podstaw systemowych niezbędnych do: <ul style="list-style-type: none"> - rozwiązywania problemów niedostosowania społecznego i przestępczości dzieci i młodzieży na poziomie centralnym (rządowym), samorządowym oraz środowiskowym (osiedle, ulica, podwórko, szkoła i inne), - koordynacji międzyresortowej i środowiskowej, - kontroli i nadzoru nad realizacją programu. • Wdrożenie programów modułowych stanowiących integralną część Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży. • Określenie docelowych potrzeb w zakresie środków finansowych i organizacyjnych tworzących podstawę realizacji programu. • Upowszechnienie rekomendowanych programów profilaktycznych. 	<p>Określenie przewidywanych skutków finansowych i społecznych proponowanych rozwiązań i działań profilaktycznych w zakresie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu i przestępczości wśród dzieci i młodzieży.</p>	<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Zdrowia.</p>
	<p>Opracowanie procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Komenda Główna Policji, Ministerstwo Zdrowia.</p>
	<p>Ustalenie listy rekomendowanych programów profilaktycznych dla młodzieży zagrożonej niedostosowaniem społecznym i przestępczością.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Zdrowia.</p>
	<p>Stworzenie projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem, w szczególności w zakresie interwencji kryzysowej w rodzinie.</p>	<p>Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwo Zdrowia.</p>
	<p>Przygotowanie projektów probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych.</p>	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej.</p>

TABELA NR 2 - PROGRAM ZAPOBIEGANIA NIEDOSTOSOWANIU SPOŁECZNEMU I PRZESTĘPCZOŚCI WŚRÓD DZIECI I MŁODZIEŻY

Aneks II – (projekty szczegółowe)

Zadania	Sposób realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji
<p>Powszechna Edukacja Społeczna</p> <p>- strategie informacyjne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Przygotowanie zróżnicowanych programów informacyjnych i edukacyjnych kierowanych do ogółu społeczeństwa, 2) Wzbogacenie programów kształcenia osób pracujących z dziećmi i młodzieżą, albo na ich rzecz o treści związane z zapobieganiem niedostosowaniu społecznemu, 3) wdrażanie projektu systemu pomocy metodycznej dla osób pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością, 4) wzbogacenie programów nauczania szkół wszystkich typów oraz podręczników zatwierdzonych do użytku szkolnego o treści i programy z zakresu profilaktyki społecznej, 5) wdrożenie edukacji społeczno-prawnej realizowanej w ramach obowiązku szkolnego na wszystkich poziomach nauczania. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, • Ministerstwo Zdrowia, • Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. 	<p>Podstawy programowe – 2004 rok, a następny etap realizacji jako zadanie stałe</p>
<p>- strategie edukacyjne</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Upowszechnianie wśród uczniów zajęć warsztatowych i treningów zachowań, 2) Organizacja kampanii, akcji oraz innych krótkoterminowych programów profilaktycznych nastawionych na zapobieganie konkretnym zagrożeniom, 3) organizacja dostępnego na telefon i bezpośredniego szkolnego poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i życiowego dla dzieci i młodzieży: 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, • Ministerstwo Zdrowia, • policja, • jednostki samorządu terytorialnego, • organizacje pozarządowe. 	<p>Zadanie stałe – organizowanie strategii lokalnych od 2004 roku</p> <p>➤ 2004 rok</p>

Zadania	Sposób realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji
<p>Organizacja Środowiskowego Modelu Profilaktyki Społecznej</p> <p>- strategię działań alternatywnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Włączenie dzieci z grupy ryzyka w działalność społeczną, • organizacja programów artystycznych, plenerów, koncertów, form pracy twórczej z udziałem możliwie wszystkich dzieci, zgodnie z ich możliwościami i umiejętnościami. Wykorzystanie metod pedagogiki twórczości do zaspokajania potrzeby sukcesu, • organizacja szkolnych i środowiskowych imprez sportowych. Wykorzystanie sportu jako czynnika kształtującego model osiągnięcia satysfakcji życiowej, • włączanie dzieci do organizacji wycieczek, biwaków, obozów, wykorzystanie metod pedagogiki przygody, • organizowanie zajęć mających na celu eliminację zaburzeń percepcji i innych trudności w uczeniu się, • rozwój otwartych, ulicznych miejsc rekreacji i wypoczynku dla dzieci. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jednostki samorządu terytorialnego, prowadzące szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawcze, resocjalizacyjne, ośrodki kultury, • organizacje pozarządowe. 	<p>Zadanie stałe – według rocznych harmonogramów.</p>
<p>- strategię powstrzymujące</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie dostępności do poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, punktów informacyjnych, telefonów zaufania, poradnictwa odwykowego, psychiatrycznego, mediacji i pomocy kryzysowej, kształtowanie sieci tych placówek w zależności od wskaźników demograficznych i zagrożeń środowiskowych, • upowszechnienie zatrudnienia pedagoga szkolnego, • upowszechnienie informacji o profilaktycznych funkcjach wymiaru sprawiedliwości oraz służb porządku publicznego, • kontrola realizacji obowiązku szkolnego, usprawnienie przepływu informacji o uczniach wagarujących, wzmożenia nadzoru, • realizacja programów prewencyjnych. 	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Sprawiedliwości i jednostki podległe, policja – na wszystkich poziomach.</p>	<p>Zadanie stałe – koordynowane na szczeblu centralnym.</p>

Zadania	Sposób realizacji	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji
<p>- strategię zmniejszania szkód</p>	<ul style="list-style-type: none"> • organizacja indywidualnej pomocy profilaktyczno-wychowawczej dla dzieci z zaburzeniami zachowania i adaptacji społecznej w szkołach i poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w zespołach socjoterapii, poprzez terapię indywidualną, • organizacja sieci publicznych i niepublicznych placówek wsparcia dziennego: świetlic, środowiskowych ognisk wychowawczych, klubów młodzieżowych itp., • upowszechnianie pomocy społeczno-pedagogicznej poprzez zatrudnianie pedagogów rodzinnych, opiekunów indywidualnych oraz rozszerzenie programów o charakterze quasi kurateli, • zapewnienie całodobowej opieki dzieciom nie mającym właściwych warunków wychowawczych i opiekuńczych w rodzinie poprzez umieszczanie ich w internatach, ośrodkach socjoterapii, ogniskach z hotelikami i innych placówkach tygodniowego pobytu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, • Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, • jednostki samorządu terytorialnego, • organizacje pozarządowe. 	<p>- Wdrożenie 2004 rok, - następny etap poszerzający zakres według lokalnych programów koordynowane na szczeblu wojewódzkim –realizacja jako zadanie stałe.</p>
<p>Strategie interwencyjne i resocjalizacyjne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizacja wsparcia środowiskowego poprzez zatrudnienie odpowiedniej liczby kuratorów sądowych oraz rozwój sieci ośrodków kuratorskich, środowiskowych ognisk wychowawczych o charakterze wychowawczo-resocjalizującym, rodzinnych form opieki resocjalizującej, ośrodków mediacji, interwencji kryzysowej, • wykorzystanie możliwości łączonych form resocjalizacji, • wypracowanie metodyki alternatywnych form resocjalizacji, • zapewnienie możliwości pełnej realizacji orzeczeń sądowych nieletnich o umieszczeniu w placówkach interwencyjnych i resocjalizacyjnych w ramach jednego województwa, dostosowanie profilu placówek do potrzeb orzecznictwa, reorganizacja szkół w 	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z policją i Ministerstwem Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Ministerstwo Zdrowia.</p>	<p>-Rok 2004 przygotowanie podstaw prawnych do wdrażania strategii, - lata 2005 – 2006 wdrażanie, -następny etap realizacji jako zadanie stałe.</p>

	<p>placówkach, doskonalenie metod pracy tych placówek,</p> <ul style="list-style-type: none"> • wdrażanie projektu probacji alternatywnej dla pobytu młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i zakładach poprawczych, • organizacja pracy placówek resocjalizacyjnych w systemie progresywnym, tworzenie hosteli jako przejściowych form resocjalizacji oraz systemu usamodzielniania i readaptacji w środowisku.		
--	--	--	--

**TABELA NR 3 - PROCEDURY POSTĘPOWANIA NAUCZYCIELI
I METODY WSPÓŁPRACY SZKÓŁ Z POLICJĄ W SYTUACJACH ZAGROŻENIA DZIECI ORAZ MŁODZIEŻY PRZESTĘPCZOŚCIĄ
I DEMORALIZACJĄ, W SZCZEGÓLNOŚCI: NARKOMANIĄ ALKOHOLIZMEM I PROSTYTUCJĄ – PROGRAM MODUŁOWY.**

Cele	Zadania	Organy i instytucje odpowiedzialne	Termin realizacji	Źródła finansowania
<ul style="list-style-type: none"> • Usprawnienie oraz zwiększenie trafności i skuteczności oddziaływań szkoły w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością i demoralizacją. • Wypracowanie metod współpracy szkoły z policją. 	<p>Wdrożenie i realizacja „Procedur postępowania nauczycieli i metod współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci oraz młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności: narkomanią, alkoholizmem i prostytutką poprzez:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Zapoznanie szkół i pedagogów z „Procedurami..”, <ul style="list-style-type: none"> - kampania informacyjna, - publikacje, - szkolenia. 2) Kontynuowanie współpracy pomiędzy policją a placówkami oświatowymi w zakresie realizacji zadań określonych w „Procedurach..”, <ul style="list-style-type: none"> - utrzymywanie stałych roboczych kontaktów, - wspólne szkolenia z uwzględnieniem problematyki ujętej w „Procedurach...”, - wzajemna wymiana informacji o zagrożeniach i zdarzeniach występujących na terenie szkoły. 	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, policja.</p>	<p>2004 r. - wdrożenie, potem jako zadanie stałe.</p>	<p>Budżet MENiS</p>

	<p>działania.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opracowanie wojewódzkiego programu działań wspierających gminy w zakresie zapobiegania niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży na podstawie ram określonych w programie. • Propagowanie konkursu; wykorzystanie dorobku wojewódzkiego. • Upowszechnianie programów zawartych w wydawnictwie.			
--	---	--	--	--

**TABELA NR 5 - PROBACJA ALTERNATYWNA DLA POBYTU MŁODZIEŻY W PLACÓWKACH RESOCJALIZACYJNYCH
I ZAKŁADACH POPRAWCZYCH - PROGRAM MODUŁOWY.**

Cele	Zadania	Organy i instytucje odpowiedzialne	Termin realizacji	Źródła finansowania
<ul style="list-style-type: none"> • Wypracowanie środowiskowego systemu resocjalizacji nieletnich w warunkach wsparcia i placówki otwartej niez izolacyjnej. • Ograniczenie dopływu nieletnich do izolacyjnych placówek resocjalizacyjnych. • Poprawa efektywności oddziaływań resocjalizujących. • Usprawnienie realizacji orzeczeń sądowych • Zmniejszenie ekonomicznych i społecznych kosztów resocjalizacji nieletnich w zakładach poprawczych. • Przygotowanie systemowych rozwiązań stwarzających możliwości zastępowania umieszczania nieletnich w zakładach poprawczych lub po pobycie w nich poprzez umieszczenie w: <ul style="list-style-type: none"> - hostelach, - Ochotniczych Hufcach Pracy, - ośrodkach kuratorskich, - placówkach opiekuńczo-wychowawczych i profilaktyczno-resocjalizacyjnych mogących zapewnić nieletniemu dalsza 	<ul style="list-style-type: none"> - Prowadzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży zagrożonej skierowaniem do resocjalizacyjnej placówki całodobowej (młodzieżowego ośrodka wychowawczego), - organizowanie i prowadzenie mieszkań chronionych, w których w warunkach samodzielnego gospodarowania mieszkańcy młodzież przed opuszczeniem placówki opiekuńczo-wychowawczej, - zabezpieczenie warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnionych, - szkolenie sędziów, pracowników socjalnych, nauczycieli, wolontariuszy, dyrektorów szkół, placówek w zakresie niedostosowania społecznego i stosowanych metod terapeutycznych, - monitorowanie realizacji programu za pośrednictwem urzędów wojewódzkich, - zbieranie raz do roku danych w zakresie realizacji programu, - opiniowanie wniosków i udzielanie 	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z: Ministerstwem Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej</p> <p>Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej oraz Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych</p> <p>Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej</p> <p>Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej</p> <p>Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu</p> <p>Urzędy wojewódzkie, w których koordynatorem jest</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pierwszy etap rok 2003,- przygotowanie projektu programu oraz jego uzgodnienie na poziomie międzyresortowym, • drugi etap lata 2004-2005, - przygotowanie podstaw prawnych do stosowania probacji, organizacyjne i merytoryczne przygotowanie standardów probacji prowadzonych w różnych formach i placówkach,, planów i rezerw dotyczących finansowania programu, szkolenie kadry, tworzenie podstaw bazy – sieci placówek, • trzeci etap lata 2006-2009, - właściwa realizacja oraz doskonalenie systemu probacji alternatywnej; - stworzenie sieci form placówek probacyjnych odpowiadającej potrzebom w tym 	<p>Większość środków powinna być pozyskana wyniku racjonalizacji struktury wydatków w ramach dotychczasowych możliwości np. z:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budżetów zakładów poprawczych na utrzymanie hosteli i mieszkań chronionych, - wydatków ponoszonych dotychczas na usamodzielnienie wychowanków pałcówek opiekuńczo-wychowawczych, resocjalizacyjnych, zakładów poprawczych objętych opieką całkowitą-określa MS i MGPIPS. <p>Resorty realizujące program opracują szczegółowe zasady i tryb wnioskowania i udzielania dotacji na cele probacji alternatywnej.</p>

<p>nietłumię dalszą diagnozę psychologiczną, pedagogiczną i społeczną oraz organizację lub kontynuację procesu resocjalizacji.</p>	<p>dotacji na tworzenie specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, mieszkań chronionych, warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnionych,</p> <ul style="list-style-type: none"> - planowanie potrzeb i wydatków niezbędnych do realizacji programu, - zbieranie danych w zakresie realizacji programu i przesłanie ich raz do roku do MGPIPS, - opiniowanie wniosków dotyczących tworzenia specjalistycznych placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, mieszkań chronionych, warunków mieszkaniowych dla osób usamodzielnianych, - zbieranie informacji o realizacji programu i przesyłanie ich raz na kwartał do wojewódzkich wydziałów profilaktyki społecznej, - określenie potrzeb w zakresie realizacji programu na rok następny, - zlecenie prowadzenia różnorodnych form probacyjnych organizacjom pozarządowym prowadzącym taką działalność na podstawie statutu, jeżeli organizacje te posiadają odpowiednią bazę, albo wyspecjalizowaną kadrę, a powiat, gmina ma niezaspokojone potrzeby w tym zakresie. 	<p>wojewoda realizujący program we współpracy z prezesem sądu okręgowego, dyrektorem wydziału polityki społecznej i kuratorem oświaty.</p> <p>Starostwa powiatowe, których koordynatorem jest starosta oraz działający w jego imieniu dyrektor centrum pomocy rodzinie, współpracujący z prezesem sądu rejonowego, przewodniczącym komisji bezpieczeństwa i porządku publicznego, przedstawicielami placówek o zasięgu powiatowym, organizacji pozarządowych.</p> <p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – koordynator programu. Ministerstwo Sprawiedliwości, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu.</p>	<p>zakresie, - doskonalenie i rozwój metod probacji alternatywnej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • czwarty etap – ostatni rok 10 – letniego wprowadzania probacji. obejmować będzie ewaluację programu na tle ogólnych zadań wynikających z działania Krajowego Programu Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży. 	
--	--	--	--	--

**TABELA NR 6 - ZESTAWIENIE KONIECZNYCH ZMIAN PRAWNYCH.
TERMIN PRZYGOTOWANIA PROJEKTÓW – KONIEC 2004 R.**

ZADANIE	SPOSÓB REALIZACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
<p>Wprowadzenie zmian w prawie, w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - obowiązku powiadomienia szkoły o wszczęciu i ukończeniu postępowania w sprawie nieletniego, - zmiany mechanizmu ścigania i karania nieletnich sprawców ciężkich przestępstw określonych w art. 10§2 k.k, - objęcia zakresem odpowiedzialności nieletnich szerszego katalogu wykroczeń. 	<p>Projekt ustawy zmieniającej ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109, z późn. zm.).</p>	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości w porozumieniu Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji</p>
<p>Wprowadzenie zmian w prawie, w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - usprawnienia funkcjonowania policyjnych izb dziecka w zakresie wskazanym w Programie, - dodania delegacji ustawowej do wydania przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji rozporządzenia w sprawie wyposażenia i zabezpieczenia technicznego policyjnych izb dziecka. 	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt ustawy zmieniającej ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109, z późn. zm), - projekt rozporządzenia Ministra SWiA w sprawie wyposażenia i zabezpieczenia technicznego policyjnych izb dziecka. 	<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji i Komenda Główna Policji w porozumieniu z Ministerstwem Sprawiedliwości</p>
<p>Uregulowanie ustawą zasad organizacji i funkcjonowania zakładów poprawczych oraz schronisk dla nieletnich.</p>	<p>Projekt ustawy zmieniającej ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109 z późn. zm).</p>	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości</p>

ZADANIE	SPOSÓB REALIZACJI	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY
<p>Wprowadzenie zmian w prawie, w zakresie podmiotowego rozszerzenia działalności ośrodków kuratorskich.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt ustawy zmieniającej ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, - projekt ustawy zmieniającej ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 11, poz. 109), - projekt rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie określenia trybu i szczegółowych zasad funkcjonowania ośrodków kuratorskich, zakresu ich działania oraz form nadzoru z uwzględnieniem funkcji profilaktycznej których uczestnikami będą małoletni. 	<p>Ministerstwo Sprawiedliwości</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Wprowadzenie przepisów zobowiązujących jednostki samorządu terytorialnego do uwzględniania w polityce społecznej zadań związanych z uchwalaniem, finansowaniem i realizacją programów profilaktyki przestępczości i niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży, - rozszerzenie treści przepisów regulujących tworzenie powiatowego programu zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli o zadanie z zakresu zapobiegania niedostosowaniu społecznemu oraz przestępczości wśród dzieci i młodzieży. 	<p>Projekt ustawy zmieniającej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) , - ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.), - ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2002 r., Nr 142 poz. 1590 z późn. zm.). 	<p>Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji</p>
<p>Umożliwienie powstania ośrodków szybkiego reagowania w sytuacjach kryzysowych oraz poradnictwa i pomocy psychospołecznej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Projekt zmiany ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. Nr 111, poz. 535 z późn. zm.), - projekt rozporządzenia zmieniającego rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie sposobów organizowania i prowadzenia działalności w dziedzinie promocji zdrowia psychicznego i zapobiegania zaburzeniom psychicznym (Dz.U. Nr 112, poz. 537). 	<p>Ministerstwo Zdrowia</p>

Lista rekomendowanych
programów profilaktycznych
dla dzieci i młodzieży zagrożonych
niedostosowaniem społecznym i przestępczością

**LISTA PROGRAMÓW
PROFILAKTYCZNYCH DLA MŁODZIEŻY ZAGROŻONEJ NIEDOSTOSOWANIEM
SPOŁECZNYM I PRZESTĘPCZOŚCIĄ**
Rekomendacje

W ciągu kilkunastu ostatnich lat pojawiło się w Polsce wiele programów profilaktycznych. Stanowią one odpowiedź na pogłębiające się zjawiska niedostosowania społecznego, demoralizacji oraz przestępczości dzieci i młodzieży. Prowadzone badania ewaluacyjne umożliwiają zarówno ocenę programów, jak i wprowadzenie koniecznych korekt.

Celem niniejszej rekomendacji jest prezentacja w syntetycznej, prostej formie przykładów efektywnego działania na rzecz dzieci i młodzieży, a tym samym rozpowszechnienie oraz promocja dobrych i możliwych do realizacji programów profilaktycznych.

W pierwszej części „rekomendacji” zaprezentowano programy profilaktyczne zgłoszone przez organizacje pozarządowe i placówki naukowe poszukujące możliwości rozwiązywania negatywnych zjawisk. Są to programy już realizowane, sprawdzone, przynoszące konkretne rezultaty. W części drugiej publikujemy programy zebrane i skomentowane przez Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MENiS. Załączona prezentacja nie wyczerpuje listy wartościowych przedsięwzięć podejmowanych przez różne podmioty w całym kraju, dlatego też winna być ona aktualizowana i uzupełniana o kolejne inicjatywy.

Prezentowane programy, różnorodne pod względem zakresu, szczegółowości i form działania, zachowują wspólny cel jakim jest zapobieganie zjawiskom niedostosowania społecznego, a także wszelkiej patologii zagrażającej rozwojowi młodego pokolenia. Programy obejmują wszystkie poziomy profilaktyki. Są wśród nich nastawione na wczesną profilaktykę, powszechną edukację, jak również skierowane do grup podwyższonego i wysokiego ryzyka, mające na celu przeciwdziałanie degradacji społecznej oraz umożliwienie powrotu do normalnego życia w społeczeństwie. Przedmiotem zainteresowania autorów i realizatorów programów jest zarówno dziecko, jak i rodzina, w której się ono wychowuje. Programy oparte są w miarę możliwości na pracy z dzieckiem w jego środowisku rodzinnym. Podejmują również problematykę dzieci ofiar - przestępstw m.in. znęcania się fizycznego i psychicznego, wykorzystywania seksualnego, porzucenia. Programy te zmierzają do zmiany zachowania młodych ludzi, a także ich poglądów na temat świata i własnej osoby oraz wyboru właściwych wartości.

Zespół opracowujący „LISTĘ” wyraża przekonanie, że zaprezentowany materiał będzie dla rządowych i samorządowych realizatorów programu inspiracją do własnych

działań oraz umożliwi dokonanie trafniejszego wyboru partnera spośród organizacji pozarządowych współdziałających w rozwiązywaniu problemów społecznych.

**Klinika Psychiatrii Dzieci i Młodzieży
Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie**

„PROMOCJA ZDROWIA PSYCHICZNEGO” - *program dla młodzieży szkolnej.*

Założenia:

- zmniejszenie poczucia niższej wartości dziecka poprzez oddziaływanie z zewnątrz (*nauczyciele, psychologowie, rodzice*),
- przyswojenie przez ucznia umiejętności: stawiania sobie elastycznych granic w kwestii wykonywania różnych zadań i uczenia się czerpania przyjemności z bycia produktywnym, konstruktywnego planowania czasu pracy i odpoczynku oraz zapoznanie się z podstawowymi zasadami efektywnego uczenia się,
- nauczenie dziecka prawidłowych relacji z rówieśnikami,
- ukształtowanie u dziecka poczucia własnej tożsamości, nauczenie go zaufania do siebie, dokonywania niezależnych wyborów, konfrontacji z autorytetami i umiejętności oceny samego siebie z dystansu.

Cel główny: nauczenie młodych ludzi ważnych umiejętności dotyczących efektywnego funkcjonowania w szkole i poza nią.

Cele szczegółowe:

- nauka umiejętności społecznych,
- zapobieganie niekorzystnym zjawiskom społecznym, takim jak: odrzucenie dziecka przez grupę, agresja, zjawisko „kozła ofiarnego”,
- rozwinięcie umiejętności rozumienia sytuacji społecznych, słuchania innych i pytania innych o zdanie,
- nauka rozumienia motywów działań innych osób,
- pokazanie młodzieży konstruktywnej perspektywy patrzenia na siebie i innych, na własne i cudze problemy, co ułatwi im lepsze radzenie sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi, a także pokaże, jak redukować niepokój i napięcie.

Realizatorzy: przeszkoleni psychologowie, pedagodzy i nauczyciele we współpracy z pracownikami Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej i innych placówek działających na rzecz młodzieży.

Obszar realizacji: szkoły wszystkich typów na terenie całego kraju.

Adresaci: dzieci i młodzież szkolna.

Uzyskane efekty: „Program promocji zdrowia psychicznego dla młodzieży szkolnej” został poddany ewaluacji w toku dwuletniego programu badawczego, w którym wzięło udział 10 szkół warszawskich. Analiza danych dowiodła, że program ten jest skutecznym narzędziem w zakresie zwiększania kompetencji dzieci i młodzieży w radzeniu sobie z sytuacjami stresogennymi przeżywanymi w różnych sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych.

Kontakt:

Klinika Psychiatrii Dzieci i Młodzieży
Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie
Ul. Sobieskiego 9, 02-957 Warszawa
tel.: 022 842 26 50, 022 32 13 500
fax: 022 642 53 75

Fundacja Starszy Brat Starsza Siostra rozpoczęła swoją działalność w 2002 r. Jej siedziba mieści się w Warszawie, ale zasięgiem działania obejmuje cały kraj. Celem Fundacji jest zapobieganie i przeciwdziałanie sieroctwu społecznemu dzieci i młodzieży oraz ochrona praw najmłodszych.

„STARSZY BRAT STARSZA SIOSTRA” – zainicjowany został prawie 100 lat temu w Stanach Zjednoczonych. Aktualnie program funkcjonuje w dwunastu krajach Europy Środkowej i Wschodniej. W Polsce Program „Starszy Brat Starsza Siostra” prowadzony jest pod auspicjami Fundacji im. Stefana Batorego.

Założenia: program nie jest „zamiast”, „obok” ani „ponad” rodziną, lecz ma ją wspierać, służyć i dążyć do odbudowania więzi rodzinnych.

Cel: stworzenie relacji między dwoma osobami – starszą i młodszą, wyszukiwanie takich par oraz dzieci, którym trzeba pomóc. Dobór dzieci i wolontariuszy odbywa się z akceptacją rodziny. Wolontariusz przez co najmniej rok opiekuje się dzieckiem, ukazuje wzorce osobowe, wspiera je w nauce, spędza z nim wolny czas, podnosi jego samoocenę, pomaga młodemu człowiekowi przyswoić pozytywne nawyki, które umożliwią mu prowadzenie zdrowego i produktywnego życia.

Adresaci: program skierowany jest do dzieci znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.

Realizatorzy: organizacje pracujące z dziećmi, mające doświadczenie we współpracy z wolontariuszami, gotowe pod opieką Fundacji realizować powyższy program.

Obszar realizacji programu: teren całego kraju. Obecnie program jest realizowany na terenie 70 miast w Polsce.

Uzyskane efekty: Do tej pory program pomógł około 6000 dzieci przy udziale 6000 wolontariuszy. Badania dowiodły, że dzieci objęte programem zmieniły zachowanie, odzyskały wiarę w siebie, nabrały chęci do nauki, stały się lepsze w stosunkach z rówieśnikami i rodzicami, nauczyły się zachowywać asertywnie.

Kontakt:

Fundacja Starszy Brat Starsza Siostra
Ul. Albatrosów 26 m 9
05-500 Piaseczno
tel. / fax: 022 702 27 08
tel. kom.: 601 835 475

* * *

Fundacja KARAN – istnieje od 1991 roku, od początku swojej działalności koncentruje się na pomocy najmłodszym najbardziej potrzebującym, czyli dzieciom i młodzieży z problemami.

„STOP PRZEMOCY”

Założenia: do ubocznych efektów transformacji należy spadek poczucia bezpieczeństwa, niedostosowanie społeczne dzieci i młodzieży, wzrost poziomu agresji, przemocy, rozpowszechnianie się i akceptacja przez młodzież używek (narkotyki, alkohol, papierosy). Program „Stop Przemocy” ma zapobiegać tym zjawiskom zanim staną się one problemem nie do opanowania przy wykorzystaniu praktycznego treningu zastępowania agresji – (Aggression Replacement Training), który od ponad dziesięciu lat z dużym powodzeniem stosowany jest w Stanach Zjednoczonych i Europie. Podstawowym założeniem programu jest postulat, że przemoc jest zachowaniem wyuczonym w środowisku, w którym jednostka przebywa, dlatego też agresywne dzieci należy uczyć zachowań społecznie akceptowanych.

Cele:

- zapobieganie i łagodzenie skutków niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży oraz praktyczna nauka umiejętności prospołecznych,

- kształcenie osób aktywnie pracujących z dziećmi i młodzieżą w zakresie metod zapobiegania przemocy, agresji oraz niedostosowania społecznego dzieci poprzez naukę metody ART adekwatnej do potrzeb współczesnej szkoły oraz charakteru dzieci i młodzieży,
- doskonalenie zawodowe nauczycieli w zakresie nauki umiejętności prospołecznych i zapobiegania agresji – Certyfikat Ukończenia Kursu Doskonalącego po ukończeniu wszystkich etapów Programu (Konferencji Ogólnopolskiej, Konferencji Regionalnej, Trening ART z grupą dzieci/młodzieży w swoim regionie, szkole, placówce) – czas trwania – semestr,
- przeciwdziałanie rosnącym problemom społecznym takim jak: przemoc, agresja, bezrobocie, narkomania,
- upowszechnienie metody ART w szkołach i placówkach opiekuńczo – wychowawczych,
- systemowe ujęcie problemów agresji i niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży.

Realizatorzy: Fundacja KARAN, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu (Departament Kształcenia Ogólnego oraz Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej).

Adresaci: nauczyciele, pedagodzy, psychologowie, wychowawcy, terapeuci, policjanci, ludzie aktywnie pracujący z dziećmi i młodzieżą.

Obszar realizacji: teren całego kraju.

Uzyskane efekty: W ośrodkach KARANU – w Radomiu i Rzeszowie w 2002 r. – został przebadany poziom agresji u osób tam przebywających (przed rozpoczęciem treningu i po jego zakończeniu). Wstępne analizy dowiodły, że wśród podopiecznych nastąpił znaczny spadek poziomu agresji, wzrosło poczucie własnej wartości oraz znacznie poprawiła się umiejętność komunikowania się z innymi.

Kontakt:

Fundacja KARAN

Ul. Skaryszewska 12

03-802 Warszawa

tel. / fax: 022 670 15 59, 022 618 95 48

e-mail. karan@karan.pl

* * *

Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego powstał w 1989 roku w odpowiedzi na problemy dzieci zagrożonych sierectwem i niedostosowaniem społecznym.

Główne cele Komitetu to: ochrona praw dziecka, upowszechnianie prorodzinnego i środowiskowego modelu opieki nad dzieckiem, wspieranie rodzin niezaradnych, ubogich, zagrożonych patologią, tworzenie społecznego ruchu pomocy dzieciom ulicy, zapewnienie pomocy i opieki dzieciom zagrożonym sierectwem i niedostosowaniem społecznym, zapobieganie patologii społecznej, działalność edukacyjna: upowszechnianie wiedzy, podnoszenie umiejętności wychowawczych i pedagogicznych różnych grup zawodowych oraz rodziców.

„ALTERNATYWA'03” - *program pomocy dzieciom ulicy*, w jego skład wchodzi pakiet programów profilaktyczno-wychowawczych i społecznych:

Założenia: Praca Krajowego Komitetu Wychowania Resocjalizującego koncentruje się wokół tworzenia warunków, **aby dzieci wychowywały się w rodzinach własnych.** Służy temu **rozwój sieci środowiskowych ognisk wychowawczych** oraz wzbogacanie merytorycznej oferty dla Dzieci Ulicy – zarówno wychowanków ognisk, jak i dzieci pozostających w kręgu oddziaływania tych placówek. Temu celowi podporządkowano przedsięwzięcia programowe, organizacyjne, kadrowe i finansowe.

Celem programu ALTERNATYWA '03 jest:

1. Zorganizowanie wielokierunkowej pomocy i opieki profilaktyczno-wychowawczej dla 13 - 15 tysięcy dzieci zagrożonych sieroctwem i niedostosowaniem społecznym poprzez utworzenie ok. 300 - 400 nowych środowiskowych ognisk wychowawczych oraz realizacja autonomicznych programów wspierających na terenie całego kraju.
2. Pobudzenie samorządowej i społecznej inicjatywy do działań w dziedzinie wczesnej profilaktyki społecznej.
3. Zwiększenie kompetencji oraz umiejętności organizacyjnych i merytorycznych osób biorących udział w programie.

Główne cele pakietu programowego:

1. Poszukiwanie prawnych, finansowych i organizacyjnych środków oraz metod działania zapewniających możliwość wychowywania się dzieci w rodzinach własnych.
2. Animacja ruchu obywatelskiego do działań na rzecz pomocy dzieciom i rodzinom w ich najbliższym otoczeniu, integracja działań środowiskowych.
3. Zwiększenie i wzbogacenie oferty profilaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej dla „Dzieci Ulicy” i ich rodzin.
4. Wypracowanie modelu środowiskowej pomocy dziecku i rodzinie z uwzględnieniem specyfiki demograficznej, socjalnej i kulturowej.

Adresaci: dzieci ulicy, rodziny problemowe mające trudności z wychowaniem dzieci, pracownicy samorządów terytorialnych odpowiedzialni za opiekę nad dzieckiem, grupy zawodowe zajmujące się opieką, wychowaniem, profilaktyką społeczną w szczególności: pracownicy środowiskowych i młodzieżowych ognisk wychowawczych, pedagodzy szkolni, pracownicy poradni psychologiczno-pedagogicznych, kuratorzy sądowi, inspektorzy policji ds. nieletnich), pracownicy administracji oświatowej i opieki społecznej, terenowe ogniwa Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz inne organizacje pozarządowe wyrażające gotowość współpracy.

Realizatorzy: Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego, a ponadto animatorami i koordynatorami programu w terenie będą Pełnomocnicy Delegatur KKWR. Zakłada się, że w nowej edycji programu weźmie udział około 200 powiatów. Będzie on wspierany także przez: Wojewódzkie i Powiatowe Zarządy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Ośrodek Metodyczny KKWR, Ośrodki Wychowania Środowiskowego TPD, Rzeczników Dziecka TPD, Ośrodek Opiekuńczo-Wychowawczy KKWR w Serocku.

Obszar realizacji programu: teren całego kraju.

Dotychczasowe i oczekiwane efekty: od 12 lat program realizowany jest na terenie całego kraju i swym zasięgiem obejmuje około 20 tysięcy osób rocznie. Liczne opinie oraz wyniki systematycznie prowadzonych badań ewaluacyjnych dowodzą, że wypracowany przez KKWR model pomocy dzieciom jest skuteczny. Dowodem na to są korzystne zmiany w sytuacji osobistej wielu dzieci, a także zmiany w świadomości i postawach osób włączonych w realizację programu. Ewaluacja dokonywana jest poprzez: analizę dokumentacji, ocenę własną wg kryteriów wypracowanych przez zespoły realizujące poszczególne programy, ocenę uczestników programu, ocenę instytucji współdziałających, badania ankietowe.

Krótką informacją o programach pakietu „ALTERNATYWA '03”

1. **„Środowiskowe Ognisko Wychowawcze”** – *otwarta placówka wsparcia dziennego dla dzieci ulicy, z grupy ryzyka społecznego, zagrożonych sieroctwem i niedostosowaniem społecznym.*

Placówka oferuje: zajęcia opiekuńcze, pomoc w nauce i w rozwiązywaniu trudności rodzinnych i życiowych, zajęcia rozwijające zainteresowania i zdolności, co najmniej jeden posiłek dziennie, niezbędną pomoc materialną.

Celem programu ogniska jest poprawa sytuacji szkolnej i rodzinnej wychowanków poprzez:

- wdrażanie wychowanków do przestrzegania zasad współzycia społecznego, poszanowania praw innych osób, kształtowanie prawidłowego systemu wartości,
- kształtowanie właściwego stosunku i motywacji do nauki i innych obowiązków,
- wygaszanie poziomu agresji, eliminowanie innych zaburzeń.

Efekty:

- eliminacja niepowodzeń szkolnych,
- zmniejszenie interwencji sądów, policji i służb porządkowych,
- zmniejszanie potrzeby umieszczania dzieci w placówkach opieki całkowitej,
- poprawa stanu fizycznego dziecka,
- korzystna zmiana wizerunku dziecka i rodziny.

2. „Pedagog Rodzinny”- program pedagogiczny kierowany do rodzin problemowych, zagrożonych patologią społeczną, mających trudności z wychowaniem dzieci.

Celem programu jest oddziaływanie na rodzinę zmierzające do usuwania lub łagodzenia przeszkód w prawidłowym przebiegu rozwoju i socjalizacji.

Zakłada się, że wielokierunkowe i systemowe wsparcie merytoryczne rodziny i dziecka:

- w znacznym stopniu ograniczy napływ wychowanków do placówek opiekuńczo-wychowawczych,
- zmniejszy liczbę interwencji sądów rodzinnych,
- przyczyni się do skrócenia czasu pobytu dzieci przebywających w placówkach.

3. „Wychowawca Podwórkowy i Pedagog Uliczny” – pedagogiczny program pracy środowiskowej.

Terenem jego realizacji jest ulica, podwórko, plac zabaw, boisko, park, *dworzec i inne miejsca niekontrolowanej aktywności dziecięcej.*

Celem programu jest ochrona dzieci przed zagrożeniami jakie niesie ze sobą ulica, poprzez włączenie ich do wspólnej realizacji pożytecznych zadań, zagospodarowanie czasu wolnego, wskazanie możliwości pomocy i rozwiązywania nurtujących je problemów, a także poprzez podejmowane interwencje w sprawach dzieci oraz uwrażliwienie służb i instytucji odpowiedzialnych za opiekę nad dziećmi na ich potrzebny i zagrożenia.

4. „Bezpieczna Ulica” – Program Pracy Środowiskowej.

Kierowany do dzieci ulicy. Realizowany przez pedagogów ulicznych w wybranym, najbardziej zagrożonym punkcie miasta.

Celem programu jest zmniejszenie zagrożeń patologią społeczną dzieci pozostających poza kontrolą rodziców i szkoły, wagarujących, bądź nie realizujących obowiązku szkolnego, uciekinierów z domu i placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Pedagodzy uliczni są rzecznikami interesów dzieci, którym pomagają, podejmują interwencję, gdy dziecku dzieje się krzywda, organizują pomoc, wpływają na zmianę zachowań podopiecznych.

5. „TĘCZA” - Indywidualny Program Profilaktyczny – kierowany do dzieci rodziców odbywających karę pozbawienia wolności.

Dzieci wychowujące się w rodzinach skazanych częściej niż ich rówieśnicy wykazują różnorodne zaburzenia, których źródło tkwi w niekorzystnej sytuacji wychowawczej, materialnej i społecznej z powodu pozbawienia wolności ich rodzica.

Celem programu jest:

- usunięcie (złagodzenie) zaburzeń,

- osiągnięcie trwałej poprawy sytuacji dziecka,
- poprawa wizerunku rodziny,
- poprawa kontaktów dzieci ze skazanym rodzicem i przygotowanie rodziny do życia po jego powrocie.

6. „Przyjazny Krąg” – program edukacyjno-profilaktyczny kierowany do dzieci z zaburzeniami zachowania oraz ich rodziców i nauczycieli.

Zakłada się, że około 10% dzieci w wieku 3-16 lat wykazuje symptomy zaburzeń zachowania, które nie reedukowane nasilają się w postaci uzależnień, zachowań agresywnych, przestępczości i innych zachowań dewiacyjnych.

Celem programu jest organizacja wczesnej, wszechstronnej (interdyscyplinarnej) pomocy profilaktycznej, edukacyjnej, reedukacyjnej, terapeutycznej, prawnej poprzez:

- uwrażliwienie rodziców, nauczycieli, wychowawców na symptomy zaburzeń,
- zwiększenie poziomu umiejętności rozwiązywania problemów wynikających z zaburzeń,
- udzielanie pomocy w konkretnych przypadkach w czasie trwania programu.

Kontakt:

Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego
ul. Kredytowa 1a
00-056 Warszawa
tel.: 022 826 27 15
fax: 022 828 62 73

* * *

Fundacja dla Polski została utworzona w 1990 r. z inicjatywy i przy wsparciu Foundation de France jako jej przedstawicielstwo w Polsce. Od 1 stycznia 1997 roku jest niezależną Fundacją. Podstawowym celem jej działalności jest stworzenie warunków dla realizacji projektów z zakresu filantropii, kultury, spraw społecznych przez osoby prywatne, instytucje i przedsiębiorstwa. Fundacja działa na rzecz zapobiegania wykluczeniu społecznemu, stymulowania indywidualnego rozwoju, promocji postaw społecznych.

„DZIECI ULICY” – program prowadzony przez Fundację dla Polski wspiera pracę środowiskową z dziećmi i młodzieżą, dla których ulica stała się głównym miejscem życia. Program został zainicjowany w 1998 roku przez belgijską Fundację Króla Baudouina w 10 krajach Europy Środkowej i Wschodniej. W Polsce w skład sieci realizatorów programu wchodzi kilkadziesiąt organizacji pozarządowych wyróżniających się wysokim standardem pracy na rzecz dzieci i młodzieży niedostosowanych społecznie. Program „Dzieci Ulicy” jest jednym z największych Programów realizowanych przez Fundację.

Założenia: zdiagnozowanie i opisanie zjawiska *dzieci ulicy* w Polsce, polepszenie standardu usług, jakie oferują dzieciom organizacje pozarządowe i inne podmioty, oparcie programu na organizacjach, które mają bardzo duże doświadczenie w pracy z tą grupą dzieci, objęcie opieką jak największej liczby dzieci, stworzenie możliwości upowszechniania dobrych i skutecznych programów pomocowych adresowanych do dzieci ulicy.

Cele:

- poprawa sytuacji życiowej dzieci ulicy – określenie ich potrzeb i towarzyszenie im w procesie reintegracji ze społeczeństwem,
- stworzenie sieci organizacji współpracujących ze sobą przy realizacji programów pomocy dla dzieci;
- wypracowanie modelu pracy z dziećmi ulicy w środowisku – alternatywnego wobec państwowego systemu opieki instytucjonalnej,
- monitorowanie skali zjawiska dzieci ulicy w Polsce,

- zachęcanie instytucji państwowych i samorządowych do bardziej aktywnych działań na rzecz dzieci ulicy,
- ukazanie opinii publicznej skali i przyczyn zaistnienia tego programu w Polsce oraz pokazanie możliwości przeciwdziałania mu.

Adresaci: dzieci, które większość czasu spędzają na ulicy, ponieważ nie mają zapewnionego minimum bezpieczeństwa fizycznego i emocjonalnego. Ulica jest dla nich domem, szkołą życia, miejscem nawiązywania kontaktów, miejscem pracy.

Realizatorzy: organizacje pozarządowe.

Obszar realizacji programu: teren całego kraju.

Uzyskane efekty:

- zgromadzenie informacji o pracy z *dziećmi ulicy* organizacji z całej Polski (ok.130),
- podjęcie ścisłej współpracy z gronem 30 organizacji,
- promocja środowiskowego modelu opieki na dzieckiem i rodziną,
- umożliwienie wymiany doświadczeń pomiędzy organizacjami z terenu całej Polski,
- realizacja cyklu szkoleniowego – wizyt studyjnych i warsztatów tematycznych.

Program spotkał się z wysoką oceną wszystkich podmiotów, które w nim uczestniczą.

Kontakt:

Fundacja dla Polski

ul. Szpitalna 5
00-031 Warszawa
tel.: 022 828 91 28
fax: 022 828 91 29
e-mail: fdp@fdp.org.pl

* * *

Fundacja Dzieci Niczyje rozpoczęła swoją działalność w 1991 roku. Obszarem zainteresowań i przedsięwzięć podejmowanych przez Fundację są dzieci maltretowane fizycznie, psychicznie, wykorzystywane seksualnie oraz zaniedbane przez rodziców i opiekunów. W ramach swojej działalności zwraca się również do osób stykających się w pracy zawodowej z przypadkami krzywdzenia.

„CENTRUM POMOCY DZIECIOM MAZOWIECKA w WARSZAWIE”

Założenia: projekt Fundacji ma pomóc w ograniczeniu istniejących dysfunkcji prawnych procedur pomocy dzieciom – ofiarom przestępstw poprzez utworzenie specjalistycznej placówki stosującej i upowszechniającej nowatorskie w Polsce metody postępowania w przypadkach przestępstw wobec dzieci.

Cele:

- zmiana procedur interwencji prawnej w przypadkach przestępstw wobec dzieci – zapewnienie dzieciom odpowiednich warunków przesłuchania i składania zeznań przed sądem,
- zapewnienie dzieciom ofiarom przestępstw oraz członkom ich rodzin opieki psychologicznej i prawnej,
- podnoszenie kompetencji profesjonalistów (sędziów, prokuratorów, policjantów, psychologów) uczestniczących w interwencji prawnej oraz pracujących z dziećmi w zakresie pomocy dzieciom – ofiarom przestępstw,
- ujednoczenie standardów poradnictwa dla członków rodzin i profesjonalistów, diagnostyki i opiniowania w sprawach o przestępstwach wobec dzieci (głównie wykorzystywania seksualnego oraz fizycznego i psychicznego znęcania się nad dzieckiem).

Adresaci: dzieci – ofiary przestępstw, członkowie ich rodzin, którzy nie są sprawcami krzywdzenia dziecka, rodziców, którzy mogą zapobiegać krzywdzeniu rodziny, profesjonaliści: biegli sądowi, prokuratorzy, sędziowie, policjanci, kuratorzy sądowi, nauczyciele, personel pediatryczny służby zdrowia, pracownicy socjalni, organizacje pozarządowe i samorząd terytorialny z terenu Warszawy i okolicznych gmin.

Realizatorzy: Zespół Fundacji Dzieci Niczyje.

Obszar realizacji: teren Warszawy i okolicznych gmin.

Uzyskane efekty: według realizatorów program doprowadzi do zminimalizowania w trakcie postępowania traumatycznych dla dziecka skutków procedur prawnych, nastąpi relatywna poprawa sytuacji życiowej dziecka (izolacja sprawcy krzywdzenia, kontrola jego postępowania wobec dziecka, poprawa relacji wewnątrzrodzinnych). Rocznie około 300 dzieci, które doświadczyły przemocy lub wykorzystywania seksualnego i 200 członków ich rodzin znajdzie profesjonalną pomoc w podjęciu i realizacji interwencji prawnej oraz psychologiczne wsparcie (terapia). Nastąpi poszerzenie kompetencji profesjonalistów w zakresie pomocy dzieciom ofiarom przestępstw. Około 30 psychologów pogłębi lub zdobędzie kompetencje potrzebne do pełnienia roli biegłego sądowego w sprawach przestępstw wobec dzieci. Pozostałe grupy profesjonalne objęte projektem uzyskają w trakcie szkoleń wiedzę na temat modelowych przesłuchań dzieci oraz wiedzę umożliwiającą diagnozowanie na podstawie znajomości portera psychologicznego krzywdzonego dziecka. Możliwość konsultowania przez profesjonalistów z Warszawy oraz grup szkoleniowych szczególnie trudnych przypadków krzywdzenia dzieci. Projekt umożliwi również zainicjowanie systemowej pracy z dziećmi – ofiarami przestępstw w różnych miejscach Polski, skąd pochodzą uczestnicy szkoleń dla liderów organizacji pozarządowych.

Fundacja Dzieci Niczyje

„DZIECKO POD PARASOLEM PRAWA”

Założenia: Polski system prawny nie chroni w wystarczający sposób praw dzieci będących ofiarami różnych form krzywdzenia i wykorzystywania. Przesłuchania dzieci odbywają się najczęściej w miejscach nieprzyjaznych dziecku (komisariaty policyjne). Policjanci, prokuratorzy, sędziowie nie mają specjalistycznej wiedzy na temat psychologii dziecka i specyfiki postępowania z dzieckiem krzywdzonym. Projekt Fundacji ma pomóc w ograniczeniu istniejących dysfunkcyjnych prawnych procedur pomocy dzieciom – ofiarom przestępstw poprzez upowszechnienie nowatorskich w Polsce metod pracy pracowników wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania z dzieckiem krzywdzonym oraz podniesienie kwalifikacji tych profesjonalistów.

Cel długofalowy: upowszechnienie nowatorskich metod przesłuchiwanie dzieci na skalę krajową oraz stworzenie lokalnych interdyscyplinarnych zespołów profesjonalistów specjalizujących się w pomocy dzieciom krzywdzonym.

Cele szczegółowe:

- zmiana procedur interwencji prawnej w przypadkach przestępstw wobec dzieci – zapewnienie dzieciom odpowiednich warunków przesłuchania i składania zeznań przed sądem,
- podnoszenie kompetencji profesjonalistów (sędziów, prokuratorów, psychologów) z 5 regionów Polski uczestniczących w interwencji prawnej oraz pracujących z dziećmi w zakresie pomocy dzieciom – ofiarom przestępstw,
- zmiana świadomości społecznej dotyczącej problemu krzywdzenia dzieci (wykorzystywanie seksualne, przemoc).

Adresaci: dzieci – ofiary krzywdzenia i wykorzystywania, które są uczestnikami procedur prawnych, członkowie ich rodzin, którzy nie są sprawcami krzywdzenia dzieci, prokuratorzy, sędziowie, policjanci, psychologowie.

Realizatorzy: Zespół pracowników Fundacji takich jak: psychologowie, psychiatry dziecięcy, seksuolodzy, prawnicy specjalizujący się w problematyce dziecka krzywdzonego oraz 20 wolontariuszy – studentów psychologii.

Obszar realizacji: teren Warszawy i okolic.

Kontakt:
Fundacja Dzieci Niczyje
ul. Walecznych 59
03-926 Warszawa

tel.: 022 616 02 68
fax: 022 616 03 14
e-mail: fdn@fdn.pl

* * *

Fundacja „SŁAWEK” we współpracy z przedstawicielami samorządu terytorialnego i służb społecznych oraz Zakładu Pedagogiki Resocjalizacyjnej w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego.

„SYSTEM INTERDYSCYPLINARNEJ POMOCY RODZINOM W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH I PRZEWLEKLE TRUDNYCH, W TYM Z PROBLEMEM ALKOHOLOWYM”

Program realizowany jest od 1999 roku. Jego pierwotna nazwa brzmiała „System pomocy rodzinom z problemem alkoholowym pozostającym pod nadzorem kuratora sądowego przy współpracy ze służbami społecznymi.” Program realizowany jest na terenie Dzielnicy Ursynów w Warszawie. Merytorycznym koordynatorem ww. przedsięwzięcia jest angielski Instytut: „Institute for Special Needs Offenders and Policy Research” w Londynie.

Założenia: Rodziny niewydolne wychowawczo z symptomami patologii społecznej, wychowujące dzieci, które wkraczają na drogi demoralizacji i przestępczości nie są w stanie bez rozszerzonej i pogłębionej oferty specjalistycznej pomocy w tym: psychologicznej, socjalnej, medycznej, sądowej i pedagogicznej, poradzić sobie z własnymi problemami. Pomoc ww. grupie rodzin odbywa się na terenie środowiska lokalnego – gdzie koordynatorami programów są psychologowie i terapeuci, przy udziale pozostałych służb specjalistycznych z terenu Dzielnicy Ursynów. Program ten preferuje systemowe podejście do pracy z rodziną tzn. zakłada się, że problem jednego członka rodziny jest efektem funkcjonowania rodziny jako całości i jego rozwiązanie wymaga zaangażowania i pracy wszystkich jej członków. Zatem wszyscy członkowie rodzin biorących udział w programie są objęci pomocą.

Cele:

1. Prowadzenie indywidualnych programów pomocy, w szczególności dla rodzin, których dzieci były objęte interwencją policji. Stosowane programy pomocy charakteryzuje sposób reagowania:
  - wczesnego (szybkie reagowanie na zgłoszony problem),
  - zróżnicowanego (obejmującego różne metody i formy oddziaływań i różny czas ich stosowania),
  - interdyscyplinarnego (łączenie działań różnych służb społecznych na rzecz rodziny),
  - motywującego (położenie nacisku na działania skłaniające rodzinę do korzystania z pomocy),
  - dostępnego (zarówno w zakresie czasowym jak i przestrzennym, blisko miejsca zamieszkania).
2. Zmniejszenie liczby przejawów patologii społecznej i dysfunkcji panującej w rodzinach, będących adresatami programu, w tym m.in.:
  - poprawa jakości komunikacji w rodzinie,
  - zmniejszenie ilości zachowań przemocowych,
  - poprawa relacji emocjonalnych w rodzinach (w tym między rodzicami a dziećmi),
  - zmiany stylu wychowania dzieci,
  - uodpornienie dzieci i młodzieży na przejawy patologii rodzinnej (alkoholizm, przemoc),
  - zwiększenie aktywności członków rodziny w kierunku poprawy jakości swojego życia, np. podjęcie nauki szkolnej, podjęcie lub aktywne poszukiwanie pracy, próby poprawy warunków mieszkaniowych i bytowych,

- podjęcie leczenia chorób somatycznych lub psychicznych.
- 3. Przygotowanie pracowników z terenu Dzielnicy Ursynów do pracy w zespołach interdyscyplinarnych udzielających pomocy klientom wg zasad wymienionych w punkcie 2,
  - praca z klientami programu w połączeniu z zaoferowanym przez autorów programu szkoleniem umożliwi zaistnienie w dzielnicy wszechstronnej i specjalistycznej pomocy dla osób z wieloma problemami w funkcjonowaniu społecznym, w tym również mającym konflikt z prawem (na wzór angielskich programów „diversion”).
- 4. Przygotowanie modelowej współpracy służ specjalistycznych na terenie Dzielnicy w obszarze problematyki szeroko rozumianej patologii społecznej.

Adresaci: rodziny niewydolne wychowawczo z symptomami patologii społecznej, wychowujące dzieci, które wkraczają na drogi demoralizacji i przestępczości.

Realizatorzy: Fundacja „Sławek”, zespoły interdyscyplinarne, złożone z przedstawicieli różnych służb społecznych z terenu dzielnicy Ursynów (kuratorzy sądowi, kuratorzy społeczni, pedagodzy szkolni, pracownicy socjalni, lekarze, nauczyciele oraz wychowawcy klas i świetlic).

Obszar realizacji: dzielnica Warszawa – Ursynów.

Uzyskane efekty: w ciągu dwóch lat działania programu:

- z większością rodzin nawiązano trwałe kontakty i zmotywowano je do udziału w programie,
- w 36 rodzinach nastąpiła pozytywna zmiana w jakimś obszarze ich funkcjonowania (np. podjęcie przerwanej nauki, leczenia somatycznego lub psychiatrycznego, leczenia uzależnienia lub współuzależnienia itd.),
- w 19 rodzinach uzyskano poprawę w zakresie bardziej otwartego komunikowania i lepszego rozumienia swoich potrzeb przez członków rodziny,
- w czterech rodzinach sytuacja zmieniła się na tyle, że można było rozpocząć starania o zniesienie kurateli sądowej, członkowie rodzin uczestniczyli w kilku imprezach integracyjno-kulturalnych jak np. wspólne wyjście do kina, do teatru, na basen.

W 2001 roku stała pomocą objęto 35 rodzin. Do najważniejszych uzyskanych efektów zaliczono:

- umorzenie nadzoru kuratora (5 rodzin),
- poprawa komunikacji i relacji emocjonalnych (28 rodzin),
- poprawa w zakresie jednej lub więcej ważnych spraw życiowych rodziny np. podjęcie nauki lub pracy, założenie sprawy sądowej, rozpoczęcie starań o rentę itd., podjęcie konsultacji medycznej i/lub leczenia somatycznego lub psychiatrycznego (6 rodzin),
- podjęcie leczenia uzależnienia lub współuzależnienia (4 rodziny).

Dotychczas w programie uczestniczyły 42 rodziny i zgłaszają się kolejne.

Kontakt:
Fundacja „SŁAWEK”
ul. Gubinowska 7 m 57
02-956 Warszawa
tel.: 022 42 69 26,
tel. kom.: 0 602 691 656
e-mail: fundslawek@post.pl